

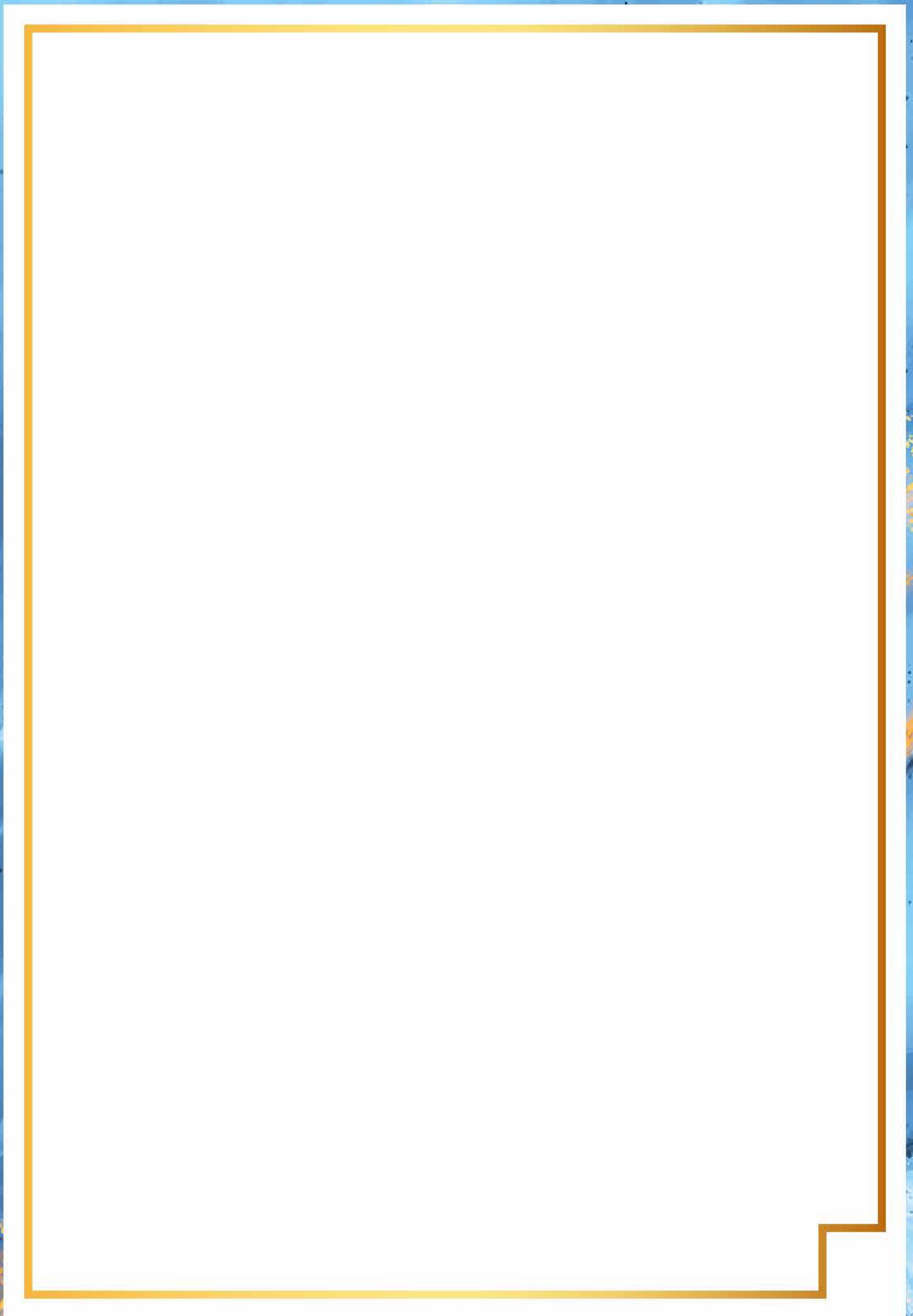
سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

بررسی موثرترین
اندیشه‌ها، پژوهش‌ها و مراکز مطالعات راهبردی
کشورهای
عربستان سعودی، قطر و امارات متحده عربی

مرکز مطالعات راهبردی روابط فرهنگی

اردیبهشت ۱۴۰۲

فهرست

۱	مرکز الامارات للسياسات
۲	فعالیت‌ها و نحوه اثرگذاری
۳	ارتباطات گسترده
۴	نشست‌ها
۵	انتشارات
۶	ایران از منظر مرکز الامارات للسياسات
۷	مرکز تحقیقات و پژوهش‌های المسبار
۸	فعالیت‌ها و نحوه اثرگذاری
۹	ایران از منظر مرکز المسبار
۱۰	مرکز تریندز للبحوث والاستشارات
۱۱	مرکز المستقبل للأبحاث والدراسات المتقدمه
۱۲	موسسه الشیخ سعود بن صقر القاسمی لبحوث السياسه العامه
۱۳	اندیشکده‌ها، پژوهشکده‌ها و مراکز مطالعات راهبردی کشور عربستان سعودی
۱۴	مقدمه
۱۵	مراکز سکولار عربستان
۱۶	موسسه بین‌المللی مطالعات ایران (رسانه)
۱۷	فعالیت و نحوه اثرگذاری
۱۸	نکته مهم در مورد مرکز رسانه
۱۹	مرکز پژوهش‌های خلیج للأبحاث
۲۰	فعالیت‌ها و نحوه اثرگذاری
۲۱	ایران از منظر مرکز الخلیج للابحاث
۲۲	مرکز مطالعات، پژوهش‌ها و ارتباطات اسبار للدراسات والبحوث والاعلام
۲۳	فعالیت‌ها و نحوه اثرگذاری
۲۴	ایران از منظر مرکز اسبار
۲۵	مرکز پژوهش و بررسی‌های اسلامی ملک فیصل
۲۶	ایران از منظر مرکز ملک فیصل
	مرکز الأمیر عبدالمحسن بن جلوي للبحوث والدراسات الإسلامیه
	مرکز منندی الثلاثاء الثقافی

فهرست

۱	درآمد
۲	اندیشکده‌ها، پژوهشکده‌ها و مراکز مطالعات راهبردی کشور قطر
۳	مقدمه
۴	مرکز مطالعات الجزیره للدراسات
۵	فعالیت‌ها و نحوه اثرگذاری
۶	ایران از منظر مرکز الجزیره للدراسات
۷	رویدادهای سال ۱۴۰۱ و روابط ایران و عربستان
۸	مرکز عربی پژوهش‌ها و مطالعات سیاسی
۹	فعالیت‌ها و نحوه تاثیرگذاری
۱۰	جایزه سالانه
۱۱	واحد نظرسنجی
۱۲	مجلات
۱۳	انتشارات
۱۴	نشست‌ها
۱۵	ایران از منظر مرکز العربی للابحاث و دراسه السياسات
۱۶	منتدی الشرق
۱۷	فعالیت‌ها و نحوه تاثیرگذاری
۱۸	ایران از منظر منتدی الشرق
۱۹	اندیشکده‌ها، پژوهشکده‌ها و مراکز مطالعات راهبردی کشور امارات متحده عربی
۲۰	مقدمه
۲۱	مرکز الامارات للدراسات والبحوث الاستراتیجیه
۲۲	مرکز الإمارات للدراسات والبحوث الإستراتیجیه
۲۳	فعالیت‌ها و نحوه اثرگذاری
۲۴	کنفرانس حول آموزش و پرورش
۲۵	کنفرانس‌های سالانه
۲۶	ایران از منظر الامارات للسیاسات والبحوث الإستراتیجیه

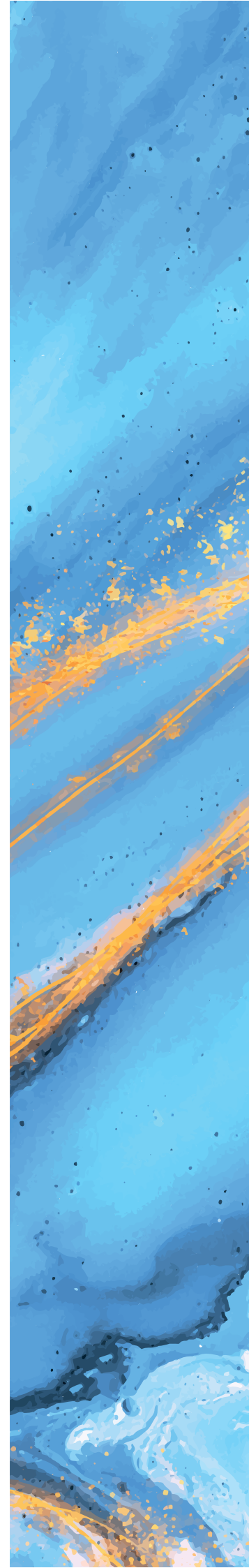
درآمد

همچنان که در سپهر سیاسی جهان اسلام، اسلامگرایان در مقابل لیبرال‌ها صف آرایی کرده‌اند و چپ‌ها و قومی-عربی‌ها جبهه سومی را تشکیل می‌دهند، که به هیچ‌وجه تیزپروازی دهه‌های ۵۰ تا ۸۰ میلادی را ندارند؛ در عرصه اندیشه‌ورزی نیز همین توصیف ساده را می‌توان نمایانگر اجمالی سپهر آن دانست.

گرچه، اسلامگرایان را در عرصه سیاست می‌توان به سه دسته سلفی، اخوانی و جهادی تقسیم کرد، ولی در عرصه اندیشه‌ورزی، اخوانی‌ها با فاصله از سلفی‌ها و جهادی‌ها قرار گرفته‌اند و غیر از انگشت‌شمار اندیشکده‌هایی با تمایلات سنتی سلفی یا جهادی، بقیه آنها تمایلات اخوانی پررنگ‌تری دارند.

از سویی دیگر، اندیشکده‌های قوی‌ای وجود دارند که هرچند از نظر فکری و اندیشه‌ای چندان اسلامگرا نیستند، ولی در سیاست‌های تولیدی و توصیه‌های راهبردی، هم‌راستا با اسلامگرایان بوده و می‌توان آنها را در یک محور قرار داد. عمده این اندیشکده‌های اسلامگرا در قطر یا ترکیه پایگاه دارند، یا از جانب آنها حمایت می‌شوند؛ از این رو، به جای محور اسلامگرایان و برای پرهیز از خروج مراکز همچون المرکز العربی، می‌توان این محور را محور قطر-ترکیه نامید.

در این محور، کفه ترازو در کیفیت، به سمت محدود اندیشکده‌های موجود در قطر سنگینی می‌کند؛ هرچند کمیت و شبکه‌سازی اندیشکده‌های فعال در ترکیه کفه سنگین‌تری را به خود اختصاص می‌دهند.

اندیشکده‌ها، پژوهشکده‌ها و مراکز مطالعات راهبردی

کشور قطر

مقدمه

همچنان که در سپهر سیاسی جهان اسلام، اسلامگرایان در مقابل لیبرال‌ها صف‌آرایی کرده‌اند و چپ‌ها و قومی-عربی‌ها جبهه‌سومی را تشکیل می‌دهند، که به هیچ‌وجه تیزپروازی دهه‌های ۵۰ تا ۸۰ میلادی را ندارند؛ در عرصه اندیشه‌ورزی نیز همین توصیف ساده را می‌توان نمایانگر اجمالی سپهر آن دانست.

گرچه، اسلامگرایان را در عرصه سیاست می‌توان به سه دسته سلفی، اخوانی و جهادی تقسیم کرد، ولی در عرصه اندیشه‌ورزی، اخوانی‌ها با فاصله از سلفی‌ها و جهادی‌ها قرار گرفته‌اند و غیر از انگشت‌شمار اندیشکده‌هایی با تمایلات سنتی سلفی یا جهادی، بقیه آنها تمایلات اخوانی پررنگ‌تری دارند.

از سویی دیگر، اندیشکده‌های قدرتمندی وجود دارند که هرچند از نظر فکری و اندیشه‌ای چندان اسلامگرا نیستند، ولی در سیاست‌های تولیدی و توصیه‌های راهبردی، هم‌راستا با اسلامگرایان بوده و می‌توان آنها را در یک محور قرار داد. عمده این اندیشکده‌های اسلامگرا در قطر یا ترکیه پایگاه دارند، یا از جانب آنها حمایت می‌شوند؛ از این‌رو، به جای محور اسلامگرایان و برای پرهیز از خروج مراکزی همچون مرکز العربی، می‌توان این محور را محور قطر-ترکیه نامید.

در این محور، کفه ترازو در کیفیت، به سمت معدود اندیشکده‌های موجود در قطر سنگینی می‌کند؛ هرچند کمیت و شبکه‌سازی اندیشکده‌های فعال در ترکیه کفه سنگین‌تری را به خود اختصاص می‌دهند.

دو مرکز الجزیره للدراسات، و مرکز العربی للأبحاث، مراکز بزرگی در قطر هستند که هر یک به تنهایی تقریباً از مجموع ریز مراکز اسلامگرای مقیم ترکیه بزرگ‌تر و فعال‌ترند. قطر که در این سال‌ها برای پرواز خود در جوامع اسلامی از دو بال اسلامگرا و لیبرال به راهبری قرضای و عزمی بشاره استفاده کرده است، در عرصه اندیشه‌ورزی هم متناظر همین دو بال را دارد. هرچند اندیشکده‌هایی مانند الجزیره را نمی‌توان اخوانی به معنای استاندارد و تنظیمی دانست، ولی گرایش‌های اسلامگرایانه در این مراکز و فعالیت بیشتر اسلامگرایان و وابستگان به اخوان در آن، موجب تمایز آنها از مرکزی چون العربی للأبحاث با دیدگاهی سکولارتر می‌شود.

اندیشکده‌های قطر اگر عمری حدوداً ده ساله داشته باشند، اما ترکیه مدت زیادی نیست که وارد بازار اندیشه‌ورزی جهان عرب شده است. البته ترکیه از کشورهای پیشرو اسلامی در عرصه اندیشکده‌ها و مراکز اندیشه‌ورزی است و موقوفه‌های قدرتمند آن پشتیبان اندیشکده‌های مطرحی همچون TESEV، TEPAV، و SETA می‌باشند. این اندیشکده‌ها در سال‌های اخیر نقش موثری در پیشرفت ترکیه و به طور خاص تعیین سیاست‌ها و راهبردهای حزب عدالت و توسعه داشته‌اند. اما محل اهتمام ما اندیشکده‌های عرب است. ترکیه در چند سال اخیر و پس از حوادث خونبار منطقه، به مأمّن مهاجران عرب از کشورهای مختلف تبدیل شده است که عمده این مهاجران را معارضان اسلامگرا تشکیل می‌دهند.

اردوغان سعی کرد با استفاده از ظرفیت این مهاجران، نفوذ نرم خود را در کشورهای عربی گسترش بخشد. از این‌رو، شاهد رشد قارچ‌گونه اندیشکده‌های عربی از کشورهای مختلف با طیف‌های گوناگون فکری از سلفی‌های ضدایران تا اخوانی‌های جناح‌های مختلف در ترکیه بوده‌ایم. با تبدیل استانبول به ام‌القرای برخی در جهان اسلام، حتی اندیشکده‌های مطرحی همچون صناعه الفکر که برای تاسیس دفتر اصلی خود در

استانبول تصمیمی نداشتند، به گشایش شعبه در استانبول دست زده‌اند. این اندیشکده‌ها هرچند هیچکدام به بزرگی و اهمیت اندیشکده‌های قطری نیستند، ولی به چند دلیل اهمیتی جدی دارند:

اولاً، این اندیشکده‌ها از کشورهای مختلف عربی می‌باشند و شبکه نفوذ خوبی برای ترک‌ها در کشورهای اسلامی از جمله مصر، سوریه، یمن، فلسطین، لیبی، تونس، سودان و... ایجاد می‌کنند.

دوم اینکه، این اندیشکده‌ها جنبه کادرسازی و تربیت جوانان عرب را دارند و توانسته‌اند محملی برای جوانان سرخورده مهاجر باشند که به جای یأس و غلطیدن در فساد یا مشغول شدن به مشاغل سطح پایین در ترکیه، به اندیشه‌ورزی و تفکر به آینده کشورهای خود مشغول شوند و دین ترکیه برای همیشه برگردن آنها بماند. اندیشکده‌هایی مانند منتدی الشرق، امیه، برق، صناعة الفكر، و المعهد المصری از جمله مراکز عربی در ترکیه هستند که عمدتاً نیز در استانبول مشغول به فعالیت‌اند. در این میان به منتدی الشرق، به دلیل اهمیتی افزون‌تر از دیگران، پرداخته می‌شود.

برخی از مهم‌ترین این اندیشکده‌ها در ادامه مطرح می‌شوند:

مرکز مطالعات الجزیره للدراسات

مرکز الجزيرة للدراسات
ALJAZEERA CENTRE FOR STUDIES

• وبگاه: <http://studies.aljazeera.net/ar/>

• مکان: دوحه، قطر

• تاسیس: ۲۰۰۶

• مدیر: دکتر محمد المختار الخلیل

• وابسته: شبکه رسانه‌ای الجزیره

الجزيرة

• وبگاه: <http://aljazeera.net/ar/>

• تاسیس: ۱۹۹۶

مجموعه رسانه‌ای الجزیره این مرکز را در سال ۲۰۰۶ افتتاح کرد. مدیر این مرکز اکنون فردی سودانی با نام محمد المختار الخلیل است که از سال ۲۰۱۷ در این منصب قرار دارد. مرکز، در سال‌های اخیر همواره در میان بالاترین مراکز تاثیرگذار فکری منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا بوده است، به گونه‌ای که در یکی از آخرین موفقیت‌ها، دانشگاه پنسیلوانیا در سل ۲۰۱۷ رتبه پنجم مراکز اندیشه‌ای در خاورمیانه و شمال آفریقا را به آن اعطاء کرد.

فعالیت‌ها و نحوه اثرگذاری

مرکز الجزیره للدراسات با پشتیبانی مجموعه رسانه‌ای الجزیره در همه عرصه‌های اثرگذاری همچون انتشارات، نشست‌ها، ارتباطات بین‌المللی و... وارد شده است. پشتیبانی الجزیره باعث افزایش حوزه نفوذ این مرکز بیشتر از مجموعه‌های مشابه شده است. از فعالیت‌های خاص مجموعه الجزیره و مرتبط با صبغه - خاص

مرکز؛ مطالعات رسانه‌ای (دراسات اعلامیه) است که مراکز مشابه فاقد آن هستند. در میان فعالیت‌های مرکز، نشست سالانه منتدی الجزیره (نشست الجزیره) جایگاه ویژه‌ای دارد.

منتدی الجزیره، سلسله نشست‌ها و همایش‌هایی است که شبکه الجزیره با اشراف مرکز مطالعاتی الجزیره برگزار می‌کند. این سلسله نشست‌ها از سال ۲۰۰۴ آغاز شده است و تاکنون ۱۴ همایش با موضوعات مختلف برگزار کرده است.

برای دانستن تاثیر و اهمیت این نشست‌ها می‌توان به افراد و مقامات ذی نفوذ شرکت‌کننده توجه کرد. برخی از مهم‌ترین افرادی که در سلسله نشست‌های قبلی شرکت داشته‌اند عبارت‌اند از:

- لولاداسیلوا، رئیس جمهور سابق برزیل؛
- منصف المرزوقی، اولین رئیس جمهور تونس پس از بیداری اسلامی؛
- هریس سیلاجیچ، نخست وزیر سابق بوسنی و هرزگوین؛
- احمد داود اوغلو، نخست وزیر ترکیه و وزیر خارجه سابق؛
- تابو امبکی، رئیس جمهور آفریقای جنوبی بین سال‌های ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۸؛
- سلیم الحص، نخست وزیر سابق لبنان؛
- ایاد علاوی، نخست وزیر سابق عراق؛
- صلاح عبدالمقصود، وزیر رسانه مصر؛
- راشد الغنوشی، رهبر جریان النهضه تونس؛
- و

برخی از موضوعات محوری این نشست‌ها عبارت‌اند از:

- منتدی الجزیره ششم (۲۰۱۱): دنیای عرب در مرحله گذار؛ آیا آینده در حال آمدن است؟؛
- منتدی الجزیره هفتم (۲۰۱۳): دنیای عرب در مرحله گذار؛ فرصت‌ها و تهدیدها؛
- منتدی الجزیره هشتم (۲۰۱۴): حرکت تغییر در دنیای عرب به کدامین سو می‌رود؟؛
- منتدی الجزیره نهم (۲۰۱۵): درگیری‌ها و تغییرات در دنیای عرب؛
- منتدی الجزیره دهم (۲۰۱۶): تلاش‌های بین‌المللی و منطقه‌ای در خاورمیانه؛
- منتدی الجزیره یازدهم (۲۰۱۷): بحران دولت و آینده نظم منطقه‌ای خاورمیانه؛
- منتدی الجزیره دوازدهم (۲۰۱۸): وضعیت خلیج فارس [فارس]، اعراب و دنیا در ضمن تحولات جاری؛
- منتدی الجزیره سیزدهم (۲۰۱۹): وضعیت خلیج فارس [فارس]، خلیج فارس [فارس] بین بحران و کاهش نفوذ استراتژیک؛
- منتدی الجزیره چهاردهم (۲۰۲۳): جنگ روسیه و اوکراین؛ بحران‌های پیش‌رو و فزاینده.

پرداختن به موضوعات کشورهای عربی و حاشیه خلیج فارس از مرکز الجزیره دور از انتظار نیست. علاوه بر این، مرکز پیوسته موضوعات مربوط به ایران، ترکیه و فلسطین را رصد می‌کند. در میان دغدغه‌های الجزیره للدراسات دو نکته جالب توجه دیده می‌شود. الجزیره، هویت اسلامی را در میان مسلمانان زنده کرد و گویا هر جا مسلمانان حضور داشته باشند (مانند منطقه بالکان) جزو نقاط تمرکز آن است.

همانگونه که در مجموعه اصلی الجزیره به زبان مردم بالکان برنامه پخش می‌شود، در مجموعه للدراسات نیز، بخش مطالعات منطقه بالکان فعال است.^۱ علاوه بر بالکان، کشورهای آفریقایی و مسائل آن جزو لاینفک برنامه‌های الجزیره للدراسات است.

پرونده‌های ویژه (ملفات) از دیگر فعالیت‌هایی است که مرکز به صورت متمرکز انجام می‌دهد. رویدادهای ترکیه، ایران و اسلامگرایان جزو اهداف این پرونده‌ها بوده‌اند.

برخی از مهم‌ترین پرونده‌ها عبارت‌اند از:

• بررسی روابط ایران و آمریکا بعد از توافق هسته‌ای و ریاست جمهوری دونالد ترامپ؛

• بررسی جایگاه ایران در میان نخبگان دنیای عرب؛

• بررسی روابط روسیه با عثمانی و روسیه با ترکیه؛

• داعش: مبدا، نفوذ، آینده؛

• ساختار سازمانی دولت اسلامی؛

• انتخابات ریاست جمهوری ایران در سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۲۱.

ایران از منظر مرکز الجزیره للدراسات

به طور کلی گزارش‌ها در مرکز الجزیره نسبت به ایران و وضعیت آن بدبینانه و در مواردی خنثی است. یکی از مواردی که در گزارش‌ها و نشست‌ها بسیار مشاهده می‌شود، اختلافات ایرانی-عربی و پروژه‌ای به نام «توسعه نفوذ ایران» است. استنادات در گزارشات مرکز معمولاً از اصلاح طلبان و منتقدین حاکمیت بوده است. ایرانی‌هایی که مقالات آنها منتشر شده است عبارت‌اند از: ماشالله شمس الواعظین، رکسانا فرمانفرمایان، صادق زیباکلام... و از دولت قبل افرادی در نشست‌ها و سمینارهای این مرکز شرکت داشته‌اند که عبارت‌اند از: محمد کاظم سجادیپور؛ مشاور وزیر خارجه، علیرضا میریوسفی؛ رئیس مرکز مطالعات خاورمیانه مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت خارجه، حسن احمدی؛ استاد دانشگاه.

جالب است که تمامی افراد گفته شده پس از سال ۲۰۱۳، یعنی روی کار آمدن دولت تدبیر و امید، در

نشست‌های این مجموعه شرکت داشته‌اند. از افراد موثر و محققان برجسته و متخصص در امور ایران این مرکز دکتر فاطمه الصمادی است. وی مهم‌ترین پژوهشگر مرکز الجزیره در امور ایران است. الصمادی، در سایت‌ها یا روزنامه‌هایی چون العربی الجدید یا الحیات مقاله‌هایی دارد، ولی همه او را به الجزیره می‌شناسند. حدود ۵ سال در ایران زندگی کرده و با تجربیاتی مستقیم از جامعه ایرانی بخشی از این تجربه‌ها را در مدونات الجزیره ثبت کرده است. او در مورد جایگاه زن می‌گوید: بسیاری از زنان در ایران نسبت به جایگاه خود ناراضی هستند. از طرفی در میان افکار و نخبگان عربی هم همه به این موضوع معترف‌اند. عبدالله شاپچی، استاد علوم سیاسی دانشگاه کویت، که گرایش‌ات آشکار ضد ایرانی دارد، پس از توییت مطلبی از فاطمه الصمادی در پاسخ به فردی می‌گوید: من فاطمه الصمادی را پژوهشگری با اعتبار و متخصص و پیگیر امور ایران می‌دانم (و از این رو، مطالب او

را تایید می‌کنم). الصمادی در زمینه جایگاه زن در جامعه ایرانی با افرادی مانند زهرا رهنورد، شهلا لاهیجی، اعظم طالقانی و... گفتگو کرده است.

این مرکز در ابتدای ۲۰۱۶ طی یک نظرسنجی در خصوص جایگاه ایران در میان نخبگان عرب به نتایجی دست یافت که چکیده‌ای از پاسخ‌ها در این نظرسنجی به شرح ذیل است:

- ۹۰٪ سطح روابط ایرانی-عربی را بد ارزیابی کرده و این روابط را نامطلوب‌تر از سطح آن تا قبل از انقلاب‌های عربی می‌دانند؛
- ۸۸٪ پیگیری ایران در مساله فلسطین را برای افزایش نقش خود می‌دانند؛
- ۹۰٪ شکست رژیم‌های عربی برای حمایت از آرمان فلسطین را در تقویت نفوذ ایران موثر می‌دانند؛
- ۹۲٪ ایران را مدل حکومتی برای جهان عرب نمی‌دانند؛
- ۹۳٪ اختلافات عربی-ایرانی را به نفع مصالح و منافع اسرائیل می‌دانند؛
- ۶۲٪ از پاسخگویان اسرائیل، ۲۳٪ ایران، ۵٪ آمریکا، ۳٪ نظام‌های عربی حاکم و ۷٪ سایر موارد را اولین تهدید برای جهان عرب دانسته‌اند؛
- ۵۶٪ ایران را برارزش‌های ابتدای انقلاب پایبند نمی‌دانند؛
- ۷۳٪ ایران را دارای دولتی پراگماتیک و خالی از شعارهای انقلابی می‌دانند؛
- ۶۶٪ ایران را غیر دموکراتیک می‌دانند؛

• ۸۲٪ نقش ولایت فقیه را در اداره تنش با جهان عرب سلبی و منفی ارزیابی کرده‌اند.

رویدادهای سال ۱۴۰۱ و روابط ایران و عربستان

گزارش حوادث پاییز ۱۴۰۱ مرکز الجزیره للدراسات مبتنی بر منابع خارجی است؛ به گونه‌ای که بر اساس آمار مجامع حقوق بشری تعداد کشته شدگان ۴۵۰ نفر ذکر شده است. اما در عین حال در این گزارش تصریح شده است که این حوادث، مانند آنچه در سوریه اتفاق افتاد، موجب هرج و مرج ایران نمی‌شود. در این گزارش آمده است: «این جنبش هنوز ماهیتی جوان دارد و از دیگر اقشار اجتماعی با ثقل سیاسی و اقتصادی حمایت و تاییدی پیدا نکرده و یا تا کنون به چنین نقطه‌ای نرسیده است ... از سوی دیگر، به نظر می‌رسد بخش‌های وفادار به نظام در ایران بیشتر مایل به فداکاری برای بقا و تداوم آن هستند. با توجه به اینکه ده‌ها میلیون ایرانی بخشی از دستگاه‌های نظامی، شبه‌نظامی و غیرنظامی رژیم هستند، آنها و خانواده‌هایشان نقشی حیاتی در تقویت توانایی‌های نظام برای حکومت و کنترل دارند. به عبارت دیگر، کنترل نظام، مانند اواخر دوران شاه، تنها از بالا نیست، بلکه در بخش‌های مختلف جامعه نفوذ پیدا کرده است»^۲.

اتفاق مهم دیگری که در سال ۱۴۰۱ رقم خورد، برقراری دوباره روابط ایران و عربستان سعودی بود. مرکز الجزیره للدراسات به این توافق بیشتر از زاویه تاثیر آن بر تحولات یمن پرداخته است. در گزارشی این توافق فارغ از چیستی و چرایی آن، خود را موظف به حل گره بحران یمن می‌داند و این مساله عامل نزدیکی دو کشور به یکدیگر شده است^۳ (همچنین بنگرید به: در سایه نزدیکی روابط عربستان و ایران: چشم‌انداز انصارالله برای روی آوردن به فعالیت سیاسی چیست؟)^۴.

۲ <https://studies.aljazeera.net/ar/article/5506>

۳ <https://studies.aljazeera.net/ar/article/5602>

۴ <https://studies.aljazeera.net/ar/article/5597>

• وبگاه: <http://www.dohainstitute.org>

• مکان: دوحه، قطر

• تاسیس: ۲۰۱۰

• مدیر: عزمی بشاره

مرکز عربی پژوهش‌ها و مطالعات سیاسی در سال ۲۰۱۰ در دوحه قطر و با مدیریت عزمی بشاره، مسیحی فلسطینی‌الاصل، تاسیس شد. این مرکز دارای چهار شعبه در دوحه، پاریس، واشنگتن و تونس است. عزمی بشاره، روشنفکر مطرح جهان عرب را می‌توان «صاحب الاتهامات المتناقضه» دانست! فردی که تهمت‌های بسیاری به وی نسبت داده می‌شود و معلوم نیست که آیا زمان روشن شدن چهره واقعی وی خواهد رسید یا خیر؟

در سال ۲۰۰۶ و جنگ تموز (۳۳ روزه) اسرائیلی‌ها به وی نسبت جاسوسی برای حزب‌الله را دادند و سازمان اطلاعات و امنیت اسرائیل اعلام کرد مدارکی دال بر این مساله دارد. عزمی بشاره در این اوضاع چاره‌ای جز رفتن به سفارت اسرائیل در قاهره و استعفا نداشت. در همان زمان دکتر احمد مالی، عضو شورای سیاستگذاری حزب‌الله، اعلام کرد که اگر عزمی بشاره پیشنهاد پناهندگی در بیروت را مطرح کند، از وی در خاک لبنان استقبال می‌کنیم. وی بشاره را مبارزی در مسیر مقاومت دانست و ضمن توصیه او به پناهندگی در لبنان اعلام کرد «البته بشاره باید تصمیم بگیرد که کجا اقامت خواهد کرد!»^۶.

فعالیت‌ها و نحوه تاثیرگذاری

مرکز عربی برای بسط اندیشه‌ها و اهداف خود از تمامی ابزارهای لازم از انتشار کتاب تا نظرسنجی، برگزاری نشست و ... به خوبی و گستردگی استفاده می‌کند.

۵ مرکز عربی للابحاث و دراسه السياسات.

۶ <http://hamshahronline.ir/details/21301>

در کنار بال اسلامگرایان، بال سکولار بلندپروازان قطری، می‌تواند نام پرمسایبی برای مرکز العربی باشد! اما با این حال، از مرکز العربی نمی‌توان انتظار گرایش‌های اسلامی داشت؛ زیرا عزمی بشاره، مدیر شهیر مرکز مسیحی است و در میان افکار جهان عرب نیز به عربیت و روشنفکری معروف است. این گرایش‌ها به اقدامات مرکز هم تسری پیدا کرده است، به گونه‌ای که مرکز العربی را می‌توان مرکزی مخالف اسلامگرایی در جهان عرب و اسلام معرفی کرد. عزمی بشاره در نشست الاسلامیون و نظام الحکم الیدموقراطی ... تجارب و اتجاهات، که در سال ۲۰۱۲ برگزار شد، در سخنانی گفت: «مجموعه بحث‌هایی که در مورد تاسیس دموکراسی در متون دینی دیده می‌شود بیشتر از مباحث علمی، مطالبی ایدئولوژیک است. دین؛ ارتباطی به نظام حکمرانی ندارد و اگرچه ممکن است نظام حکمرانی دینی و یا نظام‌های حکمرانی دینی بالفعل وجود داشته باشند؛ ولی روشن است که نظام حکمرانی دینی نمی‌تواند نظامی دموکراتیک باشد. خوبست بدانیم «دموکراسی ناظر بر مساله دین نیست، بلکه ناظر بر مساله نظام حکمرانی است و آنچه شایسته آن می‌باشد».

همان طور که گفته شد، مرکز از هر ابزاری برای کمک به گسترش دیدگاه‌ها و نظراتش استفاده می‌کند. گستردگی این مرکز را می‌توان از گستردگی فعالیت‌های آن دانست. مهم‌ترین این فعالیت‌ها عبارت‌اند از:

جایزه سالانه

جایزه سالانه را می‌توان در چارچوب بسط اندیشه‌ها و افکار مرکز قلمداد کرد. جایزه‌ای که با مبلغی قابل توجه، هر پژوهشگری را برای ارائه تحقیق علمی به این مرکز وسوسه می‌کند. این جایزه از سال ۲۰۱۱ همزمان با تاسیس مرکز با نام «الجائزه العربیه للعلوم الاجتماعیه و الإنسانیه لتشجيع البحث العلمی» شروع به کار کرد.

در سال ۲۰۱۳ علاوه بر این جایزه، جایزه سالیانه دیگری به دو نوع از مباحث و تحقیقات اعطاء می‌شود:

۱. تحقیقات به زبان عربی در موضوعات انتخابی مرکز؛

۲. تحقیقات منتشر شده در نشریات به زبان‌های مختلف.

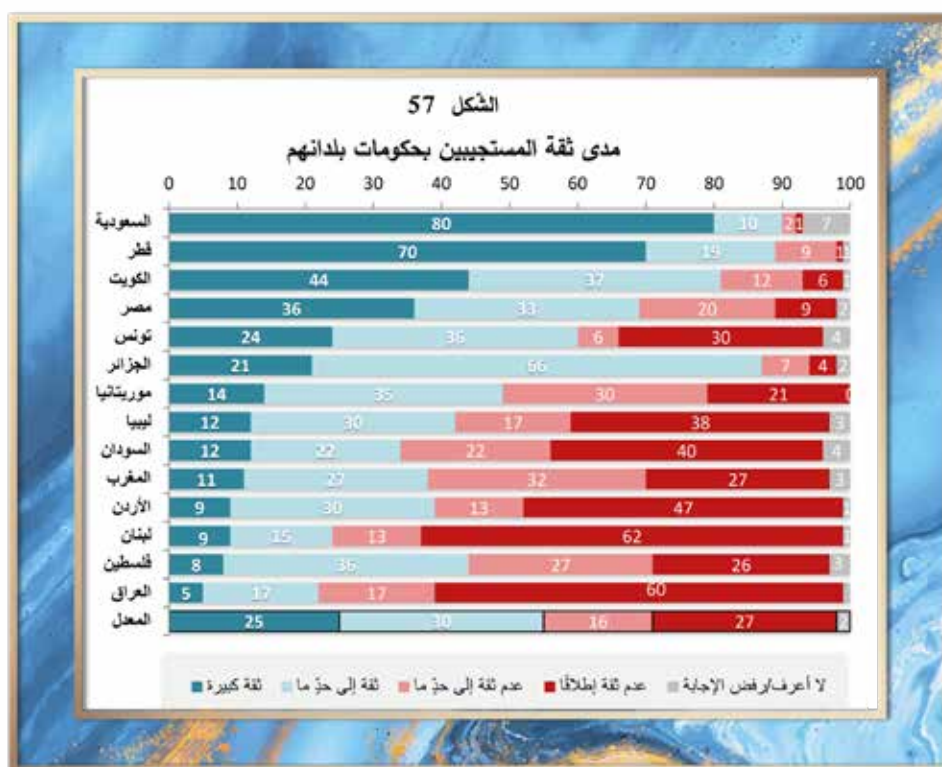

در قسمت اول سالیانه ۱۰۰.۰۰۰ دلار آمریکا، به برگزیدگان اعطاء می‌شود. جایزه تحقیقات منتشر شده در مجلات مختلف هم ۳۰.۰۰۰ دلار برای هر قسمت است. برخی موضوعاتی که مرکز در این سال‌ها به آن پرداخته و مقاله دریافت کرده است عبارت‌اند از:

- سیاست‌های توسعه‌ای در سرزمین‌های عربی و تاثیر آن بر فرصت‌های کاری (۲۰۱۱)؛
- هویت و زبان آموزش در کشورهای عربی (۲۰۱۱)؛
- وضعیت کنونی عدالت در وطن عربی (۲۰۱۲)؛
- دانشگاه‌ها و وضعیت پژوهش در دنیای عرب (۲۰۱۴)؛
- دیالکتیک پیوستگی اجتماعی و ایجاد دولت و ملت در دنیای عرب (۲۰۱۲).

واحد نظرسنجی

واحد نظرسنجی همزمان با تاسیس مرکز شروع به کار کرد. در سال ۲۰۱۱ نظرسنجی مرکز در ۱۲ کشور عربی و با پاسخ ۱۶،۱۷۳ نفر انجام شد. نظرسنجی؛ افکار عرب را در موضوعات سیاسی، اجتماعی و ... بررسی می‌کند. مهم‌ترین این نظرات به ترتیب زیر عبارت‌اند از:

- اکثر افکار عمومی منطقه، نظام سیاسی دموکراسی را تایید می‌کنند؛
- اکثر مردم منطقه خود را متدین می‌دانند، ولی عدم دخالت رجال دینی در تصمیمات سیاسی شهروندان را در کنار تدین پذیرفته‌اند؛
- ۷۱٪ از افکار عمومی عرب در تعاملات اقتصادی، اجتماعی و انسانی بین متدین و غیر متدین فرقی قائل نیستند؛

• ۷۳٪ از افکار عمومی عرب بیشترین تهدید علیه امنیت سرزمین های عربی را از ناحیه آمریکا و اسرائیل می دانند؛

• ۵۱٪ اسرائیل، ۲۲٪ آمریکا و ۵٪ ایران را بالاترین تهدید علیه اعراب می دانند؛ (این نسبت ها بین کشورهای عربی متفاوت است)

• ۸۴٪ رسمیت اسرائیل را به وسیله دولت های خود رد می کنند؛

• ۲۱٪ به مذاکرات صلح میان فلسطین، مصر، اردن و اسرائیل خوشبین هستند.

* با توجه به گرایش سکولار مرکز بند ۱ تا ۳ حائز اهمیت است و می تواند مستندی برای رد اسلامگرایان در میان کشورهای عربی باشد که تصور می کنند اکثر مردم عرب به آنها گرایش دارند.

* این نظرسنجی سالیانه به وسیله رسانه ها و محافل عربی مورد توجه بسیاری قرار می گیرد و آخرین نمونه آن در سال ۲۰۲۲ منتشر شده است.^۷

میزان اعتماد مردم کشورها به حکومت هایشان

مطابق با این نظرسنجی، عربستان و قطر بهترین وضعیت و عراق و فلسطین بدترین وضعیت را دارا هستند. این نتیجه مبتنی بر گزارش سال ۲۰۲۲ است. (این نظرسنجی در امارات متحده عربی انجام نمی شود).

مجلات

مرکز العربی للأبحاث دارای ۷ نشریه با موضوعات گوناگون است که در بازه های زمانی متفاوت نشر پیدا می کنند:

فصلنامه عمران؛ با رویکرد پژوهش های علوم اجتماعی و انسانی که تاکنون ۴۳ شماره از آن به چاپ رسیده است.

دو فصلنامه أسطور للدراسات التاريخیه: با رویکرد پژوهش های تاریخی که تاکنون ۱۸ شماره از آن منتشر شده است.

فصلنامه تبیین: از سال ۲۰۱۲ آغاز به کار کرده است و شامل مباحث فکری- فلسفی و آنچه پژوهشی و فرهنگی است. تاکنون ۴۳ شماره از آن به چاپ رسیده است.

دو ماهنامه دراسات سیاسیه: شامل مقالات و پژوهش های علوم سیاسی، ارتباطات بین المللی و... از سال ۲۰۱۳ شروع به کار کرده و تاکنون ۵۸ شماره از آن به چاپ رسیده است.

دو فصلنامه حکامه: نشریه مدیریت عمومی مسائل جامعه، کار خود را از سال ۲۰۲۰ شروع کرده و تاکنون ۵ شماره از آن منتشر شده است.

سالنامه استشراف: از سال ۲۰۱۶ در مسائل آینده پژوهی آغاز به کار

کرده و تاکنون ۷ شماره از آن منتشر شده است.

دو فصلنامه المنتقی: نشریه انگلیسی مسائل علوم انسانی و اجتماعی، مسائل دیپلماسی، همکاری‌های بین‌المللی، پژوهش‌های افکار عمومی، جنگ‌ها و درگیری‌های داخلی و مسائل حقوق بشری که اهتمام خاصی به وضعیت دموکراسی و انتقال آن در جهان عرب را به عهده دارد.

انتشارات

مرکز العربي للأبحاث، در بعد نشر هم مرکزی موفق قلمداد می‌شود. گستره کتاب‌های چاپ شده در موضوعات مختلف و تعداد بالای آن، در عین حال که مدت زیادی از زمان شروع به کار آن نمی‌گذرد، موید بیشتری بر این موفقیت است. برای مثال، مرکز مهم و بزرگی چون الخلیج للابحاث از سال ۲۰۱۳ تقریباً کتابی منتشر نکرده است، در حالی که انتشارات مرکز العربي للابحاث همچنان ادامه دارد.

در مورد کتاب‌های مرکز، مانند هر انتشارات دیگری رویکرد مجموعه از عناوین و موضوعات کتاب‌ها روشن می‌شود. در این مجال فرصت تحلیل رویکرد مرکز در همه موضوعات نیست، ولی برای مثال در بحث ادیان و مطالعات اسلامی کتاب‌هایی که چاپ کرده است همه در مقابله با اسلامگرایی و تشکیل دولت اسلامی است. از جمله کتاب الدوله المستحیله در نقد و تضاد با نظریات اسلامگرایان سنی است. مضمون این کتاب‌ها در مقالات مرکز مانند: «دولت اسلامی و جهاد در دوران مدرنیته» (حمزه مصطفی/ ۲۰۱۷) هم روشن است. البته این مرکز کتاب‌های اسلامگرایانی همچون محمد جبرون، از موثرین منتدی العلاقات، را نیز منتشر کرده است. مرکز تاکنون ۵۵۷ عنوان کتاب منتشر کرده است. (میانگین سال ۵۰ مجلد)

نشست‌ها

نشست‌ها و فعالیت‌های مرکز به طور مداوم ادامه داشته است. از مهم‌ترین نشست‌های مرکز می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

• هشت دوره نشست دوره‌ای مطالعات خلیج و جزیره عربی؛

• یک دوره نشست سالیانه فلسطین؛

• دودوره نشست سالیانه مطالعات ایران (دوره بعدی سپتامبر ۲۰۲۳)؛

• ۱۰ دوره نشست سالیانه دموکراسی و تحولات آن.

و همچنین مواردی مانند:

• نشست علمی شیعیان عرب و هویت عربی و شهروندی (۲۰۱۶)؛

• ۵ سال پس از انقلاب های عربی: دشواری تحول دموکراتیک و سرانجام آن (۲۰۱۶)؛

• بحران روابط ایران و عربستان: علل، پیامدها و آینده روابط (۲۰۱۶)؛

• نشست علمی اول: اسلامگرایان و نظام حکومتی دموکراسی: تجربه ها و رویکردها (۲۰۱۳)؛

• نشست علمی دوم: اسلامگرایان و نظام حکومتی دموکراسی: مساله شهروندی دولت و امت (۲۰۱۳)؛

• بازخوانی روابط ایران و دنیای عرب در صحنه تاریخ و سیاست (۲۰۱۰).

ایران از منظر مرکز العربی للابحاث و دراسه السياسات

مرکز العربی للابحاث و دراسه السياسات، از ابتدا با نگاهی ویژه به ایران معتقد بود، ایران همسایه ای است که دول عربی باید با آن تعامل داشته باشند. در مرکز العربی هیچگاه نگاه های خصمانه امارات و عربستان نسبت به ایران دیده نمی شود. یکی از اولین نشست های مرکز در ابتدای تاسیس تحت عنوان «ایران والعرب، مراجعه في التاريخ و السياسه» در سال ۲۰۱۰ و قبل از انقلاب های عربی بود. در این نشست برخی متفکران، افراد رسانه ای و متنفذان اجتماعی جهان عرب حضور داشتند. از فهمی هویدی^۸ و برهان غلیون و راشد الغنوشی^۹ تا فاطمه الصمادی^{۱۰} و محمد حامد الاحمری (مدیر سایت العصر)^{۱۱} و عزمی بشاره و وجیه کوثرانی.

البته، مرکز هنگام نگاه به ایران از دیدگاه ایرانی ها بیشتر به غرب گراها گرایش پیدا می کند تا در برابری اندیشه با آنان همسویی بیشتری بیابد. برای مثال، رشید یلوح در مقاله «الرویه الإیرانیه والثورات العربیه» می گوید: باید به نظر ایرانی ها در مورد اعراب و وقایع بیداری عربی توجه داشت و این موضع گیری ها را رصد کرد. یلوح، به نظرات افرادی از جمله صادق زیبا کلام، جمیله کدیور، حسن محدثی (مقاله ای در روزنامه شرق)، محمد برقعی (جنبش راه سبز) و ندا شهبواری (بالاترین) اشاره می کند. یلوح به طور خلاصه تفاوت نگاه روشنفکران ایرانی را بعد از وقایع بیداری عربی به اعراب نشان می دهد و با شاهد آوردن از کلام این افراد؛ نگاه ایرانی ها به اعراب را عنصری، قومی و برتری جویانه دانسته است. به طور کلی وی در مقاله با نگاه انسانی دغدغه نزدیکی عرب-فارس را دارد.

واحد انتشارات مرکز العربی از قدرتمندترین های این حوزه در میان مراکز اندیشه ورزی است. جریانات سیاسی

۸ محمود فهمی عبد الرزاق هویدی و معروف به فهمی هویدی (تاریخ ۲۹ اوت ۱۹۲۷ ب الصف، استان جیزه -) نویسنده، روزنامه نگار و متفکر اسلامی مصری با گرایش های قومی و ناصری است. پدر او از افراد مذهبی اخوان بود و او نیز بیشتر در چارچوب اصلاح گری اسلامی معروف است. محمود فهمی از شخصیت های برجسته و مشهور مصر و از نویسندگان در روزنامه های مشهور عربی مانند شرق الاوسط است.

۹ از رهبران شاخص اسلامگرای تونس.

۱۰ در مورد او در ذیل بحث مرکز مطالعات الجزیره، کلامی به میان آمده است.

۱۱ از متفکران و نویسندگان برجسته سعودی؛ وی از ملیت سعودی اعراض کرده و ملیت قطری را پذیرفته است.

العرب و إيران

مراجعة في التاريخ والسياسة

المركز العربي للأبحاث ودراسة السياسات
ARAB CENTER FOR RESEARCH & POLICY STUDIES

ایران^{۱۲} به قلم فاطمه الصمادی یکی از کتاب‌های منتشر شده مرکز است که در کشورهای عربی بسیار معروف شده است.

در مورد روابط ایران و عربستان مطالب مختلفی در مرکز عربی کار شده است. در یکی از مقاله‌های انتشار یافته واحد مطالعات سیاسی این مرکز آمده است^{۱۳}: «عربستان سعودی از اواخر سال ۲۰۱۹ و پس از شوک ناشی از واکنش ترامپ در حملات به تاسیسات آرامکو، تمایل به عادی سازی روابط با ایران را داشت. ترامپ عدم پاسخ به این حمله را با جمله «این حمله به عربستان سعودی است، نه به ایالات متحده» توجیه کرد. این تمایل با روی کار آمدن بایدن نیز تشدید شد.

از سوی دیگر در نگاه این مجموعه ایران نیز برای برقراری دوباره روابط با عربستان انگیزه‌هایی داشت. کاهش روابط با غرب و فشارهایی که بدین سبب به ایران آمده بود، مشکلات و ناآرامی‌های داخلی و احتمال حمله به تاسیسات هسته‌ای از

جمله دلایل ایران برای برقراری دوباره روابط با سعودی شمرده شده است. در این نظرگاه، به زودی اثرات بهبود روابط ایران و عربستان در لبنان و یمن دیده می‌شود و از سوی دیگر، آمریکا و اسرائیل از این روابط بیشترین آسیب را خواهند دید.

دکتر مهران کامروا، استاد دانشگاه جرج تاون در قطر، مدیر واحد مطالعات ایران در مرکز عربی است.

منتدی الشرق

• وبگاه: <http://www.sharqforum.org/?lang=ar>

• مکان: ژنو، استانبول، کوالالامپور، لندن

• تاسیس: ۲۰۱۲

• مدیر: وضاح خنفر، مدیر سابق شبکه الجزیره

در میان مراکز عرب در ترکیه مرکزی با هویت فراملیتی و حتی فرا عربی و مسمی به «الشرق» وجود دارد. وضاح خنفر، مدیر نام‌آشنای منتدی الشرق، می‌گوید: «نام مرکز را الشرق می‌گذاریم. شرقی که در کلام متفکران و اندیشمندان به ویژه، پس از سقوط عثمانی و در پایان

۱۲ التيارات السياسية في إيران، المركز العربي للأبحاث ودراسة السياسات، ۲۰۱۲، الدوحة قطر.

۱۳ <https://www.dohainstitute.org/ar/PoliticalStudies/Pages/china-brokered-iran-saudi-agreement-motives-and-prospects.aspx>

قرن نوزدهم به منطقه‌ای متشکل از اعراب، کردها، ترک‌ها و ایرانی‌ها اطلاق می‌شد»^{۱۴}. خنفری، تمایلی به اطلاق نام خاورمیانه به این منطقه ندارد. تمرکز منتدی الشرق بر جوانان عرب از طبقه نخبگان جهان عرب است. اهداف منتدی الشرق اینگونه معرفی شده است: «تثبیت گفتمان گفتگو و دموکراسی در میان فرزندان منطقه شرق، کمک به ساختن آینده سیاسی مستقر و اقتصادی شکوفا از خلال توسعه آگاهی‌های سیاسی و انتقال تجربیات افراد مختلف در محیط منطقه و بین‌الملل».

منتدی الشرق، با مراکز مهمی چون چتم‌هاوس، از بزرگترین اندیشکده‌های جهان در انگلستان، ارتباط مستمر دارد. علاوه بر چتم‌هاوس^{۱۵}، شورای روابط خارجی^{۱۶} و گروه بین‌المللی بحران^{۱۷} از دیگر مجموعه‌هایی هستند که با منتدی الشرق همکاری دارند.

منتدی معتقد است که قرارداد سایکس-پیکو موجب تاسیس نظام حاکمیت فعلی در منطقه شد. اما حوادث موسوم به بهار عربی موجب شکست پروژه دولت مدرن در منطقه شرق گردید. در بسیاری از کشورهای منطقه مانند سوریه، لیبی و حتی عراق ساختار حکومت مرکزی مانند گذشته نیست و سقوط کرده است. در این کشورها هویت‌های قبیله‌ای، مذهبی و طایفه‌ای روی کار آمده و مفهوم مواطنه و ملیت کمرنگ شده است^{۱۸}. این مقدمه از این رو مهم است که بدانیم در نگاه منتدی، منطقه در آستانه تغییراتی است و شکل جدیدی از منطقه شرق در حال شکل‌گیری است. از این رو، تربیت جوانان برای آینده منطقه‌ای متفاوت از گذشته در دستور کار قرار گرفته است. این امر از مهم‌ترین کارویژه‌های منتدی الشرق است.

فعالیت‌ها و نحوه تاثیرگذاری

ارتباط‌گیری، برگزاری نشست‌های متنوع و مختلف در کشورهای دنیا و فعالیت‌های میدانی بخش اصلی و مهم فعالیت‌های منتدی را در بر می‌گیرد. اما، برنامه «الشرق الشبابی» بی‌شک مهم‌ترین فعالیت منتدی در میان فعالیت‌های مرکز است. هدف برنامه؛ جذب جوانان فعال و موثر دنیای عرب است. فرضیه الشرق مبتنی بر تغییر آینده سیاسی جهان عرب و منطقه شرق به شکلی جدید است و از این رو، در نگاه الشرق و مدیر آن، وضاح خنفر، یارگیری و تربیت جوانان در این مسیر به طور یقین آینده-جهان عرب را به سمتی مطلوب خواهد برد^{۱۹}. منتدی در ۲۳ کشور دنیای عرب دفتر دارد که هر یک وظیفه جذب نخبگان منطقه مربوطه را به عهده دارد.

الشرق الشبابی از سال ۲۰۱۵ نشست سالیانه‌ای دارد که تاکنون سه بار با موضوعات زیر برگزار شده است:

• پیش‌بینی آینده (۲۰۱۵) با حضور ابراهیم کالن، مشاور عالی رئیس جمهور ترکیه؛

• دوره جدید (۲۰۱۶)؛

• ما برای آینده ایستاده‌ایم (۲۰۱۷) (با حضور ماهاتیر محمد).

۱۴ روح الشرق وریاح التغيير.

Chatham House ۱۵

Council on Foreign Relations ۱۶

International Crisis Group ۱۷

۱۸ تصور نظام اقلیمی ما بعد الازمه فی منطقه الشرق.

۱۹ السعي لخلق وعي جديد بين الشباب ومن الشباب، لضمان مستقبل أفضل لمنطقة الشرق والعالم.

ایران از منظر منتدی الشرق

منتدی الشرق نگاه طائفی به ایران و فارس‌ها را به شدت نفی می‌کند. آنها رسالت خود را خدمت به شرق اعم از عرب، کرد، ترک و فارس می‌دانند. از این رو، در این نگاه با وجه پارسی نظام ایران و اسلامیت جمهوری اسلامی مشکلی نیست. حضور نماینده منتدی در اجلاسیه جوانان کشورهای اسلامی در مشهد در سال ۲۰۱۷ قابل تحسین است؛ اما با این همه، در مساله سیاسی و توسعه‌طلبی موهوم ایران در منطقه انتقاداتی دارند.

در داخل کشور نیز مانند بیشتر دنیای عرب، حاکمیت ایران را به شدت متأثر از محافظه‌کاران یا اصولگرایان می‌داند. پس از انتخابات سال ۱۳۹۴ مجلس می‌نویسند: «اگرچه پیروزی اصلاح‌طلبان در منطقه و دنیا موجی از خوشحالی را برای تغییر مسیر ایران فراهم کرده است؛ اما باید دید که این پیروزی تا چه اندازه می‌تواند در تغییر مسیر کلان جمهوری اسلامی موثر باشد.... مردم ایران در انتخاب خود آزاد نیستند، زیرا در هر دوره از انتخابات، شورای نگهبان منتسب به رهبری، بسیاری از داوطلبان را رد صلاحیت می‌کند»^{۲۰}.

اندیشکده‌ها، پژوهشکده‌ها و مراکز مطالعات راهبردی

کشور امارات متحده عربی

مقدمه

امارات متحده عربی در سال‌های اخیر با راهبری محمد بن زاید و محمد بن راشد، نه تنها از بعد اقتصادی پیشرفت‌های چشمگیری داشته است، بلکه طمع برتری بر کشورهای منطقه و به تبع آن الگو شدن برای ملت‌های منطقه، این کشور را به فعالیت‌های چشمگیری در عرصه‌های مذهبی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و حتی اندیشه‌ورزی واداشته است. اندیشکده‌هایی که امارات در سال‌های اخیر تاسیس یا حمایت کرده است، بازوی مهمی برای رشد کشور بوده و توانسته‌اند در مدت زمانی کوتاه به نامدارانی جهانی تبدیل شوند. امارات برای تبدیل شدن به کشور الگو و بسط نفوذ خود در منطقه، در کنار پیشرفت‌های اقتصادی نیازمند وجهه مذهبی و اندیشه‌ای نیز بود. از یک سو، وجود اخوان المسلمین، به عنوان دشمن اصلی خاندان سلطنتی آل زاید در گذشته و حال، عداوت سیاسی این خاندان با جمهوری اسلامی ایران در منطقه و عدم همخوانی ماهیت حکومت پادشاهی امارات موجب شده تا نسخه سیاسی اسلام نتواند اهداف این کشور را پیش برد. از دیگر سو، سلفیت ابزار مذهبی حکومت سعودی است و امارات نمی‌تواند خود را به عنوان مبلغ و حامی اصلی آن جا زند. تنها گزینه باقیمانده، اسلام سنتی و صوفیانه است که امارات می‌تواند خود را حامی اصلی آن معرفی کرده و با بسط آن، نفوذ خود را گسترش دهد. در فضای اندیشه‌ورزی نیز نسخه سکولار و لیبرال اسلام نه با اسلام سیاسی شیعی و نماینده آن، یعنی انقلاب اسلامی ایران، نه با اسلام سیاسی سنی یعنی اخوان المسلمین، نه با سلفیت سنتی و طیف مذهبی حاکمان عربستان و نه با چپ‌های سکولار مخالف آمریکا و اسرائیل و نفوذ غرب! یعنی یک اسلام آمریکایی ایده‌آل! سازگاری دارد. البته، مراکز اماراتی عمدتاً در بازی‌های سیاسی وارد می‌شوند و مباحث اندیشه‌ای عمیق در آنها کمتر دیده می‌شود.

مرکز الامارات للدراسات و البحوث الاستراتيجية

**مرکز الإمارات للدراسات
والبحوث الاستراتيجية**
The Emirates Center for Strategic Studies and Research

• وبگاه: <http://www.ecssr.com>

• مکان: ابوظبی، امارات متحده عربی

• تاسیس: ۱۹۹۴

• مدیر: سلطان محمد النعیمی

مرکز الإمارات للدراسات والبحوث الإستراتيجية، یک مرکز رسمی و دولتی اماراتی است که محمد بن زائد در سال ۱۹۹۴ تاسیس و ریاست آن را به عهده دارد. مدیر مرکز در گذشته جمال سند السویدی و اکنون النعیمی، استاد دانشگاه ابوظبی و متخصص امور ایران است. این مرکز از مجموعه‌های نزدیک به حاکمیت امارات به شمار رفته و طبعاً در عرصه سیاست امارات نقش بسیار مهمی را ایفا می‌کند.

در مورد میزان اثرگذاری السویدی در سیاست‌های امارات اختلافاتی وجود دارد، اما به طور اجمالی می‌توان گفت که وی جزو نزدیکان به بن زاید به شمار رفته و طبعاً در تصمیم‌گیری‌ها نقش دارد.

هدف این مرکز مطالعه و تحقیق حول موضوعات مربوط به امنیت ملی و رفاه اجتماعی و اقتصادی در امارات متحده عربی و منطقه خلیج تعریف شده است و در کنار آن به مباحث حیاتی در عرصه بین‌المللی پرداخته می‌شود.

فعالیت‌ها و نحوه اثرگذاری

اصلی‌ترین فعالیت‌های این مرکز، برگزاری همایش‌ها، کنفرانس‌ها، سخنرانی‌ها، کارگاه‌های آموزشی تخصصی و چاپ کتاب است. مدعوین مرکز، طیف گسترده‌ای از نویسندگان مشهور و غیر مشهور تا سیاستمداران مطرح دنیا (مانند تونی بلر) هستند. محمد الحمادی در سال ۲۰۱۶ در سخنانی با عنوان «إقرأ مع مركز الإمارات» یادآور شد: این مرکز با هدف تألیف، ترجمه و پژوهش از زمان تاسیس، با بیش از ۱۱۰۰ انتشار برگرفته از تألیف کتاب، ترجمه، سخنرانی و همایش بیشتر از همه مراکز عربی کتاب به چاپ رسانده است.

طبق گزارش مرکز الامارات للدراسات، این مجموعه، بیش از ۱۵۰.۰۰۰ جلد کتاب را در حدود ۴۸۰ نهاد دولتی و خصوصی امارات توزیع کرده است. یکی از ویژگی‌های مهم مرکز، انتشار به زبان‌های عربی و انگلیسی است، که موجب توجه و بیشتر دیده شدن، آن می‌شود.

از کارهای مهم این مرکز، ارائه تحقیقات و توصیه به تصمیم‌گیران سیاسی است.

برخی از مهم‌ترین نشست‌های مرکز عبارت‌اند از:

کنفرانس حول آموزش و پرورش: مرکز، همایش‌های متعددی حول آموزش و پرورش برگزار کرده است. در این نشست‌ها به موضوعاتی مانند واقعیت آموزش و پرورش و چشم‌انداز توسعه آن در امارات متحده عربی؛ پایه‌های آموزش و پرورش در امارات متحده عربی؛ فناوری اطلاعات و آینده آموزش و پرورش در امارات متحده عربی و... پرداخته شده است. این همایش‌ها معمولاً با حضور مسئولان ارشد آموزشی امارات و کارشناسان تعلیم و آموزش از کشورهای توسعه‌یافته برای انتقال تجربه کشورهای خود برگزار می‌شود.

کنفرانس‌های سالانه: مرکز هر ساله همایش سالانه‌ای برگزار می‌کند. تا کنون ۲۳ همایش سالانه برگزار شده است. هر سال موضوعی خاص دستمایه بررسی مرکز امارات است. اولین همایش در سال ۱۹۹۵ در مورد ایران بود و آخرین همایش در سال ۲۰۱۹ برگزار شده است. فعالیت‌های این مرکز به طور روشن نسبت به گذشته کم‌رنگ‌تر شده و مجموعه‌های جدیدتر مانند امارات للسياسات و یا تريندز گوی سبقت را از این مرکز ربوده‌اند.

ایران از منظر امارات للسياسات والبحوث الإستراتيجية

طبعاً نگاه یک مرکز حکومتی امارات به ایران با آنچه درسیاست‌های این کشور جاری است، تفاوت چندانی ندارد. اما به هر روی، مرکز بر این عقیده است که تحلیل مسائل ایران از جمله مسائل سیاسی، اقتصادی و روابط بین‌الملل به سختی به انجام می‌رسد.

مرکز امارات تاکنون کتاب‌های متعددی حول ایران منتشر کرده و علاوه بر آن در نوشته‌هایی که منتشر شده است به روابط یا جهت‌گیری‌های سیاست‌های ایران در قبال عراق، ترکیه، آفریقا، هند، روسیه، چین، آمریکا، اروپا، اسرائیل، عربستان سعودی و کشورهای خلیج فارس پرداخته است. در کنار این مطالب، مسائلی مانند

موضوع هسته‌ای ایران، حکومت در ایران، مشارکت سیاسی زنان در ایران و ... مورد مطالعه قرار گرفته است! همان طور که پیشتر گفته شد، فعالیت‌های این مرکز در نسبت با سال‌های گذشته شدت کمتری گرفته و از همین رو نیز نسبت به برخی موضوعات جدید مانند برقراری روابط ایران و عربستان موضع روشنی از این مجموعه در قالب یادداشت، مقاله و نشست و ... دیده نمی‌شود.

مرکز الامارات للسياسات

• وبگاه: <http://www.epc.ae/ar>

• مکان: ابوظبی، امارات متحده عربی

• تاسیس: ۲۰۱۳

• مدیر: ابتسام الکتبی

مرکز الامارات للسياسات را می‌توان با دو شاخصه معرفی

کرد:

۱. اولین مرکز در نوع خود که سرپرستی آن به عهده یک زن می‌باشد. دکتر ابتسام سهیل الکتبی رئیس مرکز الامارات للسياسات است و بخش مهمی از فعالیت‌های مرکز به وی برمی‌گردد.

۱ ایران: من یحکم ایران؟ بنیه السلطه فی الجمهوریه الإسلامیه الإیرانیه ۲۰۰۳؛ ویلفرید بوختا، ایران والخلیج: البحث عن الاستقرار ۲۰۱۴؛ جمال سند السودی، السیاسه الخارجیه الإیرانیه فی عهد الرئیس حسن روحانی: حدود التأثير وأهم الملامح؛ ۲۰۱۴، رحله ایران النوویه الطویلہ: التکالیف والمخاطر؛ ۲۰۱۴؛ کریم سجادبور - علی فائز، الإسلامویه والحداثه: الخطاب المتغیر فی ایران ۲۰۱۰ فرهنگ رجائی، الفکر السیاسی الإیرانی (جدوره، روافده، أثره)؛ دراسه تحلیلیه فی ضوء المصادر الفارسیه (عربی) سلطان محمد النعیمی؛ ۲۰۰۹ از جمله مقالات مهم چاپ شده در مرکز می‌باشند.

۲. تمرکز خاص بر ارتباط‌گیری با چهره‌های دولت‌ها و مراکز اندیشه‌ای.

در معرفی این مجموعه آمده است: «اهتمام مرکز در درجه اول بر دولت امارات متحده عربی و روابط خارجی آن متمرکز است و سپس بر منطقه خلیج فارس و فعل و انفعالات منطقه‌ای و بین‌المللی آن». دولت امارات عربی توجه خاصی به مرکز امارات لسیاسات دارد. ابتسام الکتبی، مدیر مرکز، از سال ۲۰۱۵ به عنوان نماینده دولت امارات متحده عربی در هیات مشورتی شورای همکاری خلیج فارس انتخاب شد و اعتماد بالایی مسئولان دولت امارات را به خود نشان داد. وی همچنین در همایش‌ها، نشست‌ها و جلسات مختلف به عنوان نماینده امارات شرکت می‌کند.

فعالیت‌ها و نحوه اثرگذاری

فعالیت‌های مرکز را می‌توان به سه قسمت تقسیم کرد:

۱. ارتباطات گسترده

ملاقات‌ها و دیدارهای گسترده مرکز در ابوظبی نشان از اهمیت آن و تمرکز خاص برای توسعه ارتباطات با دیگران دارد. از جمله افرادی که در مدت تاسیس مرکز با ابتسام الکتبی دیدار داشته‌اند می‌توان به سفرای سوئیس، چین، آمریکا، ایتالیا، مقامات کشورهای مختلف و اندیشکده‌های دیگر اشاره کرد.

ارتباطات گسترده یک روی سکه- فعالیت‌های مرکز است. روی دیگر، سفرهای خارجی و شرکت در نشست‌ها و اندیشکده‌های بین‌المللی است که عمدتاً به وسیله ابتسام الکتبی صورت می‌گیرد. وی در واشنگتن و مرکز رند، در چین، اجلاس فالدای در روسیه، در هند و اجلاس‌ها و نشست‌های مختلف دیگر شرکت کرده و به تشریح چگونگی توسعه در سال‌های اخیر و جایگاه امارات متحده عربی می‌پردازد.

۲. نشست‌ها

از میان نشست‌های مرکز بی‌شک، ملتقی ابوظبی الاستراتیجی، مهم‌ترین نشست مرکز است که سالیانه برگزار می‌شود. ملتقی تا کنون ۹ بار با همکاری وزارت خارجه امارات برگزار شده است. تا کنون افراد و چهره‌های مهمی در این نشست‌ها شرکت داشته‌اند. مهم‌ترین مقامات شرکت‌کننده عبارت‌اند از:

- الشیخ عبدالله بن زاید آل نهیان، وزیر خارجه امارات؛
- محمد صباح السالم الصباح، معاون نخست‌وزیر کویت و وزیر خارجه سابق کویت؛
- انور قرقاش، وزیر مشاور در امور خارجه امارات؛
- الکساندر ورشبو، معاون وقت دبیر کل ناتو؛
- عمرو موسی، دبیر کل سابق اتحادیه عرب؛
- دکتر محمود جبرئیل؛
- و

افراد مطرح رسانه‌ای دنیای عرب مانند ترکی الدخیل، جمال خاشقچی، عبدالرحمن الراشد (مدیر کل سابق العریبه) و... نیز در این نشست‌ها حضور داشته‌اند. تا کنون دکتر حسین موسویان و دکتر محسن

میلانی به عنوان دو چهره ایرانی در ملتقی حضور به هم رسانده‌اند. همچنین، چهره‌های اندیشکده‌های مطرح دنیا مانند رند، آتلانتیک و ... نیز در ملتقی حضور داشته‌اند.

۳. انتشارات

مرکز الامارات للسیاسات دارای بخش‌های مختلفی است که هر یک بر کشور خاصی متمرکز شده‌اند. بخش‌های خلیج، ایران، مصر، عراق (کردستان عراق جایگاه خاصی دارد)، سوریه، ترکیه، اسرائیل، یمن و روسیه قسمت‌های مختلف این مرکز هستند. خروجی این واحدها در قالب مقاله و در موارد معدودی کتابچه در وبگاه مرکز آمده است. گزارش تحولات ایران، مصر و ترکیه به صورت ماهنامه منتشر می‌شود؛ تاکنون ماهنامه ایران یازده شماره و ترکیه و مصر هر کدام یک شماره منتشر شده‌اند. فصلنامه‌های اوراق مصریه، اوراق عراقیه، اوراق یمنیه، و اوراق ترکیه در وبگاه مرکز قرار گرفته‌اند.

ایران از منظر مرکز الامارات للسیاسات

ایران و تحولات آن به شدت مورد پرداخت مرکز قرار می‌گیرد. سیاست‌های دولت امارات در منفی یا خنثی بودن این تحلیل‌ها موثر است. از جمله فعالیت‌ها در مورد ایران، گزارشات ماهیانه‌ای است که تاکنون ۱۱ شماره از آن در وبگاه قرار گرفته است. این گزارشات به موضوعات ذیل می‌پردازند:

- تحولات سیاسی داخلی ایران؛
- تحولات سیاسی ایران در خارج از کشور؛
- تحولات اقتصادی؛
- تحولات امنیتی و نظامی؛

• تحولات اجتماعی و فرهنگی.

این مجموعه گزارشات نگاهی همه جانبه به موضوعات کشور دارد و مهم ترین اتفاقات ایران را بررسی می کند.

مرکز الامارات للسیاسات در سال ۲۰۱۶ نشست با عنوان «تحولات تغییرات صحنه سیاسی ایران با توجه به توافق هسته ای و انتخابات مجلس» با نتایجی در قالب بیست و یک بند برگزار کرد. برخی از این نتایج عبارت انداز:

• جمهوری اسلامی ایران برپایه قوانین دوگانه بین نهادهای انقلاب و نهادهای دولتی برپا شده است که هر یک، با موسسات و سازمان های خود، قانون اساسی حق نقض را در اختلافات به موسسات انقلاب علیه دولت می دهند.

• انقلاب ایران انقلابی واپسگرایانه است که ایران را به اندیشه امامتی برگردانده است.

• از زمان رهبری آیت الله خامنه ای در سال ۱۹۸۹ ائتلافی بین او و سپاه پاسداران برقرار شده است که هم اکنون این ائتلاف در ایران حکمرانی می کند!

• بعد از این که ائتلاف «بیت رهبری-سپاه» پروژه اصلاح طلبان را در ایران به شکست کشاند و آنها را از صحنه سیاسی و فرهنگی دور کرد، سعی در تولید جریان احمدی نژاد نمود؛ ولی پس از تعدی سلطه این جریان به ولی فقیه در عرصه سیاسی و دینی، ائتلاف حاکم، آن را حذف کرد و استراتژی جدیدی مبتنی بر عدم شکل گیری هرگونه جریان قوی با هر گرایشی تدوین شد.

آنها مدعی اند، این نمونه از اداره کشور (با فرض وقوع) مختص به ایران بوده و در هیچ جای جهان دیده نمی شود. به گونه ای که نهادهای موازی دولتی و یا انقلابی در همه عرصه ها اعم از سیاست، اقتصاد و حتی امور خارجه موجود است. این مطالب در جزوه ای تحت عنوان **اصول شرعی پروژه ژئوپلیتیک ایران**^۲ آمده است.

همان منبع ایران را خواستار تشکیل دولت شیعیان می داند، که از این نظر هیچ مشابهی جز اسرائیل (دولت یهودیان) ندارد!

الامارات للسیاسات، در مقاله «برقراری دوباره روابط ایران و عربستان سعودی» به قلم محمد برهومه، مدیر واحد خلیج فارس، می نویسد: «به نظر می رسد این تحلیل که برقراری دوباره روابط ایران و عربستان سعودی به وساطت چین نشانه ای از ضعف ایالات متحده باشد، درست به نظر نمی رسد؛ زیرا، آمریکا همچنان موثرترین و پرنفوذترین کشور با بیشترین روابط پایدار در کشورهای منطقه است»^۳.

در مقاله ای دیگر از محمد زغول، مدیر واحد ایران، آمده است: «چین اولین کشوری است که درک کرد، برای پایداری معاهدات با ایران، باید با دولت پنهان (Deep State) در ایران قرارداد ببندد؛ و علی شمشخانی به عنوان نماینده دولت پنهان، برقراری دوباره روابط با عربستان را امضا کرد... این ادراک در دنیا به وجود آمده است که مادامی که رضایت دولت پنهان در جمهوری اسلامی جلب نشود! توافقات با دولت ایران در حاشیه باقی خواهد ماند».

موضع خصمانه این مقاله نسبت به جمهوری اسلامی روشن است و نیاز به توضیح اضافه ندارد.

۲ المنطلقات المذهبية للمشروع الجيوسياسي الإيراني.

۳ [https://www.epc.ae/ar/details/brief/kayf-jddad-alaitifaq-alsaudi-al-irani-biwisata-sinia-altasawulat-hawl-amn-](https://www.epc.ae/ar/details/brief/kayf-jddad-alaitifaq-alsaudi-al-irani-biwisata-sinia-altasawulat-hawl-amn)

مرکز المسبار للدراسات و البحوث
AL MESBAR STUDIES & RESEARCH CENTER

مرکز تحقیقات و پژوهش‌های المسبار

• وبگاه: <https://www.almesbar.net>

• مکان: دبی، امارات

• تاسیس: ۲۰۰۶

• موسس: ترکی الدخیل

• مدیر: منصور النقیدان

المسبار، مرکز پژوهشی تحقیقی است که برای رصد جنبش‌های اسلامی و ارتباط آنها با پدیده افراط‌گرایی و خشونت از دو بعد اجتماعی و سیاسی تاسیس شده است. مرکز؛ اهتمام ویژه‌ای به ایده، عمل، نماد و افکار جنبش‌های اسلامی معاصر دارد. برخی از جنبش‌های اسلامی تاریخی با تاثیر بر جنبش‌های معاصر نیز در دایره تحقیقات این مرکز قرار دارند.

ترکی الدخیل، رئیس و موسس مرکز، درباره آن می‌گوید: «ما در این مرکز تلاش می‌کنیم تا واقعیت جنبش‌های اسلامی را بدون کم و زیاد؛ علمی، صادقانه و مستند ارائه کنیم». او نقش مرکز المسبار را معرفی این جنبش‌ها در سطحی فراتر از نقشه جغرافیایی، بلکه در سطح ارائه چشم‌اندازی علمی و برگرفته از واقعیت جریان‌های اسلامی در جهان می‌داند.^۴

ترکی بن عبدالله الدخیل، منصور النقیدان، رشید الخیون، عمر البشیر الترابی، مشاری الذایدی، عبدالله بن بجاد، محمد الحداد، ابراهیم امین نمر و ریتا فرج از مهم‌ترین نویسندگان المسبار هستند.^۵ برخی منابع، از محمد الهاشمی به عنوان نماینده محمد دحلان^۶ در هیات تحریریه مرکز نام برده‌اند.^۷ البته کتاب‌ها و مقالات مرکز اسامی بسیاری دیگر را نیز در بر دارد.

هسته اولیه مرکز را جمعی از توابعین اسلام‌گرایی و جهاد تشکیل می‌دهند. الدخیل (موسس)، النقیدان (مدیر مرکز)، بن بجاد و الذایدی، همه در گذشته از نظر فکری متعلق به جریان‌های جهادی و اسلام سیاسی بوده و پس از تحول فکری به مخالفان سرسخت آنها تبدیل شده‌اند. همین مساله المسبار را به مهم‌ترین مرکز برای نقد جریان‌های اسلامی، موافق طبع امارات تبدیل کرده است.

المسبار، علی‌رغم ادعای استقلال، کاملاً وابسته به امارات است. جاسم الشامی، که قبلاً در وزارت امور مالییه امارات بوده و هم اکنون از معارضان آن محسوب می‌شود، می‌گوید: «مرکز سالانه ۱۲ میلیون درهم امارات از بن‌زاید دریافت می‌کند».^۸

۴ مرکز المسبار للدراسات و البحوث، کلمه رئیس، <https://bit.ly/3VWOIkW>

۵ مرکز المسبار للدراسات و البحوث، هیئه التحرير، <https://bit.ly/39AyTUK>

۶ سیاستمدار فلسطینی الاصل، مشاور بن زاید و یکی از مهره‌های مهم در اجرای نقشه‌های منطقه‌ای امارات.

۷ یوتیوب، مرکز المسبار.. سلاح الإمارات لتشویه السعودیه، ۲۰۱۶، yun.ir/xtsm1

۸ یوتیوب، ما خفي أعظم بين تطرفين، ۲۰۱۸، yun.ir/snmaf5

چندی پیش از روی کار آمدن محمد بن سلمان و ارتباط نزدیک او با امارات، مسئولان امنیتی و فعالان رسانه‌ای سعودی سیلی از اتهامات را علیه الدخیل سرازیر کرده و اذعان داشتند که او بدنبال تضعیف امنیت سعودی به نفع امارات است؛ زیرا المسبار به دنبال رصد سعودی، اسلامگرایان و گروه‌های اقلیت مانند صوفیه، شیعه، امتدادات اخوان در خلیج و جهادی‌ها بود.

عبدالعزیز الهویزینی^۹ در فوریه ۲۰۱۶ هشتک‌های المسبار-یهاجم-السعودیه و المسبار-یههدد-امننا را در عربستان به راه انداخت و به دنبال آن ده‌ها توییت و مقاله در متهم کردن المسبار و سعودی‌های این مرکز نوشته شد^{۱۰}. برخی این مرکز را به سلاح امارات برای از بین بردن اعتبار سعودی تشبیه کردند و برخی دیگر از انجام پژوهش منتشر نشده‌ای در این مرکز با موضوع **نقض حقوق شیعیان در عربستان**^{۱۱} خبر می‌دادند^{۱۲}. اتهاماتی که تا به روی کار آمدن محمد بن سلمان همچنان پابرجا بود. پس از آن، موضوع کم رنگ شد، تا جایی که ترکی الدخیل در اوایل ۲۰۱۹ رسماً به عنوان سفیر سعودی در امارات منصوب گردید. این انتصاب مهر تاییدی بر فعالیت‌های الدخیل بود که تاثیر مثبتی در روند لیبرالیزه کردن عربستان سعودی و مبارزه با اسلام سیاسی داشته است.

فعالیت‌ها و نحوه اثرگذاری

پررنگ‌ترین فعالیت مرکز، انتشار کتاب‌های تخصصی پر تعداد در حوزه جنبش‌های اسلامی است. برگزاری همایش‌های متعدد، ماهنامه، گزارش‌هایی از منطقه و فعالیت‌های محدود رسانه‌ای از دیگر فعالیت‌های المسبار است.

انتشار قریب به ۲۰۰ عنوان کتاب در حوزه جنبش‌های اسلامی این مرکز را به مرجعی بی‌بدیل در این زمینه تبدیل نموده است. بخشی از این کتاب‌ها به رصد جریان‌های اسلامی، سیر اندیشه و تحولات آنها و بخشی به رفتارهای سیاسی و اجتماعی جریانات می‌پردازند.

موضوعات این کتاب‌ها را اسلام سیاسی، اخوان المسلمین، القاعده، جریان‌های مختلف جهادی و سلفی، ترکیه، قطر، ایران و محور مقاومت، تصوف و جریانات صوفی، تسامح دینی و... تشکیل می‌دهند. از نکات جالب، تعداد قابل توجهی از کتاب‌های مرکز به جریانات صوفی است. در واقع این کار با هدف احیا و هویت بخشی به جریانات صوفی در جهان اسلام انجام شد تا از گسترش اسلام سیاسی و اسلام سلفی جلوگیری شود. بیش از ۲۰ عنوان مستقیماً به موضوع اخوان المسلمین و حدود ۱۵ عنوان به موضوع ایران پرداخته است. تعداد کتاب‌های منتشر شده مرکز در سال ۲۰۱۶ بسیار بیشتر از سال‌های قبل و بعد است. با دور شدن هر چه بیشتر از بهار عربی، توجه مرکز به موضوع ایران بیشتر شده است.

مرکز با افراد و مراکز بسیار زیادی همکاری کرده است و کتاب‌های آن اکثراً به صورت مجموعه مقالات از نویسندگان مختلف حول ابعاد یک موضوع است. المسبار برای توزیع انتشارات خود در کشورهای امارات، بحرین، عربستان،

۹ یک چهره امنیتی سعودی و مدیرالمباحث العامه عربستان

۱۰ هذه حقیقه مرکز "المسبار" المدعوم من "بن زاید و دحلان" لتشویبه السعودیه، وطن، ۲۰۱۶، [/https://bit.ly/3ceszmG](https://bit.ly/3ceszmG)، اتهامات سعودیه

بوقوف «الإمارات» وراء حملات تشویبهها، ایماسک، ۲۰۱۶، [/https://bit.ly/3efAT۳Y](https://bit.ly/3efAT۳Y)

۱۱ انتهاک حقوق الشیعه فی السعودیه

۱۲ مرکز المسبار.. سلاح الامارات لتشویبه السعودیه، انتاج خاص، [/https://bit.ly/3۹Yiw۳F](https://bit.ly/3۹Yiw۳F)

اردن، قطر و کویت نماینده رسمی دارد^{۱۳}. البته با وجود شهرت و اعتبار فراوان مرکز، یافتن کتاب‌های آن در کشورهای عربی چندان سخت نیست.

از انتشارات این مجموعه درباره اسلام سیاسی می‌توان به **فریب قدرت و توهم توانمندی**^{۱۴} اشاره کرد که انقلاب اخوان در مصر و رویکرد آنها در قبال آمریکا، دموکراسی، سلفیان مصر، زنان و جوانان را در بوته نقد قرار می‌دهد. کتاب **نتایج یک سال حکومت اخوان**^{۱۵} حکومت مرسی را از جوانب رسانه‌ای، اقتصادی و سیاست خارجی بررسی می‌کند. پس از اخوان المسلمین، گروه‌های دیگری مانند القاعده، جنبش‌های الجزایر، اسلامگرایان ترکیه و سودان، حماس و... مطمح نظر مرکز بوده است. بهار عربی اوج فعالیت مرکز در این موضوع بود.

گروه دیگری که تیغ قلم‌های المسبار به تن آنها خورده است، سلفیان هستند. سلفیت با همه تیره و طیف‌هایش از معتدل و ثوری و تکفیری و جهادی، مورد نقد المسبار قرار گرفته‌اند. کتاب‌هایی مانند **سلفیت جهش یافته، موارد و مناطق**^{۱۶} که به بررسی و تطبیق سلفیان سوریه، لبنان، مراکش، خلیج، مصر و سعودی پرداخته است. جماعت اسلامی مصر، حزب التحریر، سلفیت آلبانی، سلفیت جامی، سلفیت جهادی، داعش و... هر کدام یک یا چند عنوان از کتاب‌های مرکز را به خود اختصاص داده‌اند. برخی کتاب‌های المسبار مانند **مفتی پروری؛ تعلیم دینی**^{۱۷} در نقد تعلیم و تربیت دینی و... اسلام را بدون گرایش سیاسی و سلفی هم نقد می‌کنند.

ایران از منظر مرکز المسبار

طبیعتاً رویکرد مرکز در قبال ایران و مقاومت بسیار منفی است، اما سطح رویارویی خود را به امور سیاسی زودگذر و سیاه‌نمایی‌های ژورنالیستی تقلیل نمی‌دهد. به عنوان مثال در ببحوحه انتشار ویروس کرونا که رسانه‌های عربی

۱۳ مرکز المسبار للدراسات والبحوث، الموزعون، <https://bit.ly/2TNaBAh>

۱۴ غوايه السلطه و وهم التمكين، المسبار، ۲۰۱۳

۱۵ حکم الاخوان حصاد سنه، المسبار، ۲۰۱۶

۱۶ السلفيه المتحوره الحاله والمجالات، المسبار، ۲۰۱۴

۱۷ صناعه المفتي التعليم الديني، المسبار، ۲۰۱۰.

مخالف ایران به دنبال بهره‌برداری سیاسی از شیوع این ویروس در ایران بودند و برخی اندیشکده‌ها مانند العربی للبحوث و... هم به این جریان پیوستند، المسبار با حفظ وزانت علمی به این موضوع وارد نشد.

اما، در موضوعی مانند اعتراضات ۲۰۱۹ عراق و لبنان با خوشحالی تمام از ضد ایرانی بودن این حرکت‌ها می‌گوید^{۱۸} و مقاله‌ای در متهم کردن ایران به ترور آیت‌الله محمد باقر حکیم و عزالدین سلیم منتشر می‌کند تا به سهم خود، آتش معترضان را نسبت به مداخله ایران در امور عراق تندتر کند^{۱۹}. در ترور سردار سلیمانی، با تطهیر چهره آمریکا و پیش‌بینی سال ۲۰۲۰ به عنوان سالی بحرانی برای ایران، خوشحالی خود را ابراز می‌دارد^{۲۰}.

کتاب‌های این مرکز در حوزه ایران به عبارت‌اند از: **حزب الله لبنان؛ سلاح ایران در لبنان**^{۲۱}، **صفویه؛ تاریخ، درگیری‌ها، ریشه‌ها**^{۲۲}، **تشیع در مصر**^{۲۳}، **حوثیون؛ سلاح فرقه‌گرایی و پیمان‌های سیاسی**^{۲۴}، **اهل سنت در ایران**^{۲۵}، **اقوام در ایران و فشارهای هویت مرکزی**^{۲۶}، **ایران میان دو انقلاب**^{۲۷} و... برخی از کتاب‌های مربوط به ایران و مقاومت و شیعه.

تریندز للبحوث والاستشارات TRENDS Research & Advisory

مرکز تریندز للبحوث والاستشارات

• وبگاه: <https://trendsresearch.org/ar>

• مدیر: دکتر محمد عبدالله العلی

• سال تاسیس: ۲۰۱۴

• مکان: ابوظبی، امارات متحده عربی.

مرکز تریندز للبحوث والاستشارات، یکی از مراکز فعال و پرکار سال‌های اخیر در امارات است. این مرکز در سال ۲۰۱۴ تاسیس شد و مدیر اجرایی آن دکتر محمد عبدالله العلی است. کادر اداری آن بسیار جوان هستند و همین امر باعث به‌روز بودن و پویایی و فعال بودن آنها است.

علاوه بر دفتر ابوظبی، در دبی نیز دفتری افتتاح شده است. هدف این مجموعه دستیابی به ۵ شعبه در سراسر دنیا است. از جمله فعالیت‌های این مرکز، شورای جوانان تریندز، مرکز نظرسنجی بارومتیر العالمی، تریندز جهانی و... است. تریندز، همچون دیگر مراکز و اندیشکده‌های عربی تمرکز بسیاری بر اخوان و جریان‌های اسلام‌گرایی دارد و رویکرد آن مانند نگرش عمومی اماراتی‌ها بسیار منفی است.

۱۸ معنی الاحتجاج ومخاطره وعوده: الانتفاضتان اللبنانیه والعراقیه، <https://bit.ly/3dCy405>

۱۹ المشروع الإيراني بالعراق: مصلحه باغتيال الحكيم وسليم، <https://bit.ly/39zWLHz>

۲۰ .. ۲۰۲۰ عام المفاجآت، <https://bit.ly/2xwqgMW>

۲۱ بندقيه الولی الفقيه حزب الله فی لبنان، المسبار، ۲۰۱۲.

۲۲ الصفویه التاريخ والصراع والرواسب، المسبار، ۲۰۱۰.

۲۳ التشیع فی مصر، المسبار، ۲۰۱۳.

۲۴ الحوثیون سلاح الطائفیه وولاءات السياسیه، المسبار.

۲۵ اهل السنه فی ایران، المسبار

۲۶ القومیات فی ایران واکراهات الهویه المركزيه، المسبار، ۲۰۱۹.

۲۷ ایران بین ثورتین، المسبار

مرکز المستقبل للأبحاث والدراسات المتقدمة

FUTURE
for Advanced Research & Studies

المستقبل
للأبحاث والدراسات المتقدمة

مرکز المستقبل للأبحاث والدراسات المتقدمة؛ سال ۲۰۱۳ در ابوظبی تاسیس شده است. این مجموعه با المسبار همکاری‌هایی داشته و عمدتاً کارگاه و نشست‌های نخبگانی برگزار می‌کند و مانند دیگر مراکز در امارات به موضوع ایران می‌پردازد.

• وبگاه: <https://futureuae.com>

• مدیر: دکتر محمد عبدالسلام

• سال تاسیس: ۲۰۱۳

• مکان: ابوظبی، امارات متحده عربی.

موسسه الشیخ سعود بن صقر القاسمی لبحوث السياسه العامه

SHEIKH SAUD BIN SAQR AL QASIMI
FOUNDATION FOR POLICY RESEARCH

• وبگاه: <http://www.alqasimifoundation.com/ar/home>

• مدیر: دکتر محمد عبداللطیف خلیفه

• سال تاسیس: ۲۰۰۹

• مکان: رأس الخیمه

موسسه الشیخ سعود بن صقر القاسمی لبحوث السياسه العامه، یکی از اندیشکده‌های مطرح خاورمیانه در رأس الخیمه امارات با تمرکز بر امارات و امیرنشین رأس الخیمه می‌باشد که در هیات‌های علمی و اندیشه‌ای از متخصصان خارجی استفاده می‌کند و در لیست برترین اندیشکده‌های رو به رشد دنیا معرفی شده است. این مرکز در سال ۲۰۱۷ در رتبه ۶۲ ام غرب آسیا و شمال آفریقا قرار گرفته است. (بهترین رتبه- اندیشکده‌های ایرانی در این رتبه‌بندی ۶۳ ام است).

اندیشکده‌ها، پژوهشکده‌ها و مراکز مطالعات راهبردی

کشور عربستان سعودی

مقدمه

عربستان نسبت به هزینه برای پیشرفت در عرصه‌های مختلف، در اندیشه‌ورزی بسیار ضعیف عمل کرده است و به جز برخی مراکز فکری اسلامگرا، که در سیاست‌گذاری ورود چندانی ندارند، مرکز قدرتمندی ندارد؛ و از این رو، از دو کشور همسایه و رقیب خود، امارات و قطر، عقب‌تر است. حتی چهره‌های شاخص لیبرال عربستان سعودی همچون ترکی الدخیل و منصور النقیدان که از پرچمداران سکولاریسم در جهان عرب به شمار می‌روند، عمدتاً در مراکز اماراتی مشغول به فعالیت هستند.

فارغ از این مطلب، در عربستان، هم اندیشکده سکولار یافت می‌شود و هم اسلامگرا، ولی متفاوت با اندیشکده‌های سکولار و اسلامگرایی غیر عربستان!

در جانب اسلامگرایان، این مراکز بین نوسلفی‌های اخوانی و سلفی‌های سنتی قرار دارند. سلفیت خالص سنتی هرچند حضوری پررنگ در عربستان دارد، ولی به دلیل ماهیت محافظه‌کار و اقتضائات اندیشه سنتی به دنبال نهادهای مدرنی همچون اندیشکده و مرکز درسی نیست و بیشتر اهداف خود را از طریق مساجد و کرسی‌های درس و حداکثر دانشگاه‌های علوم دینی پی می‌گیرد. از این رو، این نوسلفی‌ها هستند که با طعم پررنگ سلفی خود در عربستان، دست به تاسیس چنین نهادهایی می‌زنند. ولی همین طعم سلفیت سنتی، باعث شده که عمده فعالیت آنها از جنس اندیشه‌ای باشد، تا سیاست‌گذاری.

مراکز سکولار عربستان

این مراکز دغدغه‌هایی از جنس حاکمان خود یعنی مواجهه با نفوذ ایران و مواجهه با گروه‌های جهادی دارند و مراکزی سیاسی هستند که چندان در سیاست‌گذاری قوی نیستند. برخی از مهم‌ترین این اندیشکده‌ها در ادامه مطرح می‌شوند.

موسسه بین‌المللی مطالعات ایران (رسانه)^۱

RASANAH
المعهد الدولي للدراسات الإيرانية
International Institute for Iranian Studies

• وبگاه: <https://rasanah-iiis.org>

• مکان: ریاض، عربستان سعودی

• تاسیس: ۲۰۱۶

• مدیر: محمد صقر السلمی.

پس از رویدادهای سال ۱۳۹۴ و بسته شدن سفارت عربستان در تهران، دولت عربستان سعودی تلاش کرد فعالیت‌های خود را در زمینه رسانه‌های فارسی زبان افزایش دهد. پیش‌تر، شبکه‌ای تلویزیونی با موضوع حج به زبان فارسی راه‌اندازی شد و بخش فارسی خبرگزاری رسمی عربستان سعودی (واس) نیز به طور آزمایشی آغاز به کار کرد. عادل الطریفی، وزیر جوان اطلاع‌رسانی عربستان سعودی، فارغ‌التحصیل انگلیس و با سابقه مدیریت روزنامه سعودی الشرق الاوسط و شبکه سعودی العریبه مستقر در دبی، از حامیان ایده گسترش فعالیت‌های رسانه‌های فارسی زبان به وسیله کشورهای عربی بود. آنچه با راه‌اندازی شبکه ماهواره‌ای ایران اینترنشنال به اوج خود رسید. این افزایش پرداخت به مسائل ایران منحصر در فضای رسانه‌ای نشده و در سطح اندیشکده نیز نمایان گشته است.

تاسیس «مرکز تحقیقات ایرانی خلیج عربی» را باید در این چارچوب تفسیر کرد. در سال ۲۰۱۶ این مرکز در ریاض تاسیس شد، تا علاوه بر انتشار موضوعات مرتبط با مسائل ایران از طریق رسانه‌های گوناگون چاپی، تصویری و شنیداری و فعالیت‌های رایجی که این قبیل مراکز انجام می‌دهند، با برگزاری دوره‌های پایه و پیشرفته در زمینه آموزش زبان فارسی نشان دهد که جدی‌تر وارد میدان شناخت ایران شده است. این موسسه بعدها نام خود را به «مرکز بین‌المللی مطالعات ایران» تغییر داد. اگرچه باید دید که برقراری دوباره روابط میان ایران و عربستان چه تغییری در این مجموعه‌ها به جای خواهد گذاشت.

هنوز مدت زیادی از تاسیس این مرکز نگذشته که در صدر مراکز اندیشه‌ورزی عربستانی قرار گرفته است. در گزارش سالانه برنامه اندیشکده‌ها و جوامع مدنی دانشگاه پنسیلوانیا، به عنوان یکی از مراکز تحقیقاتی برتر منطقه در مسائل ایران شناخته شد و با کسب جایگاه بیست و هشتم در ردیف برترین اندیشکده‌های متخصص در امور منطقه‌ای جهان قرار گرفته است. همچنین مرکز تحقیقات ایرانی در رتبه دهم در خاورمیانه و شمال آفریقا قرار گرفت.^۲

در اسفند ۱۳۹۶ مرکز با ارتقای سطح و نام موسسه بین‌المللی مطالعات ایران، عنوان رسانه (Rasanah) را بر خود گمارد و اکنون خود را صرفاً متولی شناخت ایران در میان خلیجی‌ها نمی‌داند، بلکه فعالیت خود را در عرصه بین‌المللی تعریف کرده است!

در میان مرکز رسانه طبیعتاً نقش محمد صقر السلمی، مدیر مرکز، با دیگران قابل مقایسه نیست. السلمی (متولد ۱۹۷۷) دکترای خود را در رشته «ادبیات و تاریخ معاصر ایران» از بخش تحقیقات ایران در دانشگاه لایدن هلند در فوریه ۲۰۱۴ دریافت کرده است. وی فارسی را به خوبی صحبت می‌کند و دارای مدرک گواهی آموزش ادبیات فارسی از دانشگاه تهران است. شاید در فضای عربستان فارسی‌دان‌تر و ایران‌شناس‌تر از او یافت نمی‌شد که پیام ولیعهد سعودی در سال ۱۳۹۵ (سال عدم اعزام ایرانیان به حج) به زبان فارسی خطاب به ایرانیان به وی واگذار شد.

در همان پیامی که گفته بود: «ایرانی‌ها هوشیار باشید که نظام با آمریکا و اسرائیل به طور محرمانه رایزنی می‌کند و می‌خواهد کعبه را به یک بت تبدیل کند» خطی که در کارهای مرکز هم دیده می‌شود.

وی علاوه بر اینکه مجری برنامه هفتگی همسایه شبکه الاخباریه (تلویزیون دولتی عربستان سعودی) به زبان فارسی است، وبلاگ و حسابی توئیتری و معروف به نام شوون ایرانیه دارد.^۳

فعالیت و نحوه اثرگذاری

عمده فعالیت مرکز در این مدت، رصد اتفاقات جاری ایران و فعالیت‌های کتابخانه‌ای و پژوهشی بوده است. گزارش ماهیانه از رویدادهای ایران که عمدتاً در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و امنیتی به امور ایران می‌پردازد و گزارش راهبردی سالیانه در مورد مسائل ایران از جمله فعالیت‌های رصدی مستمر موسسه می‌باشد. مرکز تاکنون چند عنوان کتاب نیز منتشر کرده است که **جایگاه عراق در اندیشه راهبردی ایران**^۴، **ایران و مراکز شیعی در اروپا**^۵، **فقه انتظار؛ جریان‌های مذهبی در ایران و مناقشه بر سر حق ولایت مطلقه فقیه**^۶ و ... از مهم‌ترین کتاب‌های این مرکز سعودی است. مرکز علاوه بر نشر و پژوهش‌های کتابخانه‌ای، به نشست و سمینار نیز روی آورده که مهم‌ترین آن، همایشی در مورد چهل سالگی انقلاب اسلامی^۷ بوده است.

نکته‌ای مهم در مورد مرکز رسانه

زاویه دید مرکز به ایران از خاستگاه اسلامگرایی از نوع سعودی یا وهابی برنمی‌خیزد. آنها با شیعه به عنوان یک جزء مهم از مردم مسلمان مشکلی ندارند؛ البته با قرائتی از شیعه که نامش شیعه سنتی (تقلیدی) است. یکی از موضوعاتی که می‌توان آن را جزو پروژه‌ها و اهداف مرکز دانست، تفکیک قرائت انقلابی (امام) خمینی از قرائت سنتی حوزه‌ها و تاکید بر این نکته است که ما با قرائت انقلاب اسلامی مشکل داریم و نه با قرائت سنتی حوزه‌های شیعه. رد پای این تفکر در مقالات متعدد مرکز دیده می‌شود. برای مثال در نوع نگاه به مهدویت، قرائت سنتی اصیل (به زعم ایشان) از مهدویت تحت عنوان نظریه انتظار نام برده می‌شود؛ «در فقه کلاسیک شیعی انتظار موجب مزج و در هم‌آمیختگی شیعه در حکومت‌های خلافت در گذشته و حکومت‌های ملی در عصر جدید شده و عمل سیاسی قبل ظهور حرام شمرده شده است. از

همین رو دولت‌های عربی با این نگاه اساساً مشکلی ندارند. اما در قرائت (امام) خمینی، نظریه انتظار به نظریه تمهید و مقدمه‌سازی تبدیل شد. در نظریه تمهید، ایران از مهدویت به عنوان ابزاری برای بسط نفوذ در میان کشورهای منطقه استفاده می‌کند و شیعیان منطقه را تحریک می‌کند تا به آماده‌سازی حکومت مهدی (عج) کمک کنند که

iranianaffairs@ ۳

مرکزیه العراق في العقل الاستراتيجي الايراني ۴

ایران و مراکز الشيعيه في اوروبا ۵

فقه الانتظار؛ التيارات الدينية الايرانية والصراع على الحق المطلق للفقیه في الولاية ۶

ایران بعد مرور اربعين عاماً على الثورة ۷

ره‌آوردی جز افزایش تنش و درگیری ندارد»^۸.

از طرفی به شدت بر این اندیشه اصرار دارد که اندیشه ولایت فقیه حاکم بر ایران اندیشه‌ای است که فقط به وسیله امام خمینی (ره) مورد حمایت بوده است و همه فقهای برجسته شیعه و حتی فقهای که زمانی منادی و حامی این نظریه بوده‌اند (آیت‌الله منتظری، آیت‌الله سید محمد شیرازی و...) با آن مخالف هستند^۹.

علاوه بر مقالات، کتابی تحت عنوان **فقیه، دین و قدرت؛ مناظره اندیشه سیاسی شیعی بین مرجع عربی و مرجع فارسی**^{۱۰} در مورد اختلاف قرائت‌های درون شیعی منتشر شد. این کتاب به وسیله محمد صقر السلمی و محمد السید الصیاد، از پژوهشگران پرکار مرکز، نوشته شده است. کتاب فقه انتظار؛ جریانات مذهبی در ایران و مناقشه بر سر حق ولایت مطلقه فقیه را نیز باید در همین چارچوب تفسیر کرد.

مرکز پژوهش‌های خلیج للأبحاث

• وبگاه: <http://www.grc.net>

• مکان: جده، عربستان سعودی

• تاسیس: ۲۰۰۰

• مدیر: دکتر عبدالعزیز صقر

مركز الخليج للأبحاث المعرفة للجمیع

مرکز الخلیج للأبحاث، در جولای ۲۰۰۰ به دست تاجری سعودی به نام دکتر عبدالعزیز صقر در دبی افتتاح شد. گفته می‌شود این مرکز به وسیله ولید بن طلال، شاهزاده ثروتمند سعودی، حمایت می‌شود. همان بن طلالی که جزو دستگیرشدگان به وسیله بن سلمان بود.

طبق گزارش وبگاه خلیج نیوز در سال ۲۰۱۱، مرکز الخلیج پس از ۱۰ سال به علت برخی مشکلات در دبی از این شهر خارج شد و در فعالیت‌های فعلی آن نامی از شهر دبی دیده نمی‌شود.

مرکز الخلیج للأبحاث خود را این‌گونه معرفی می‌کند که گویای مسائل بسیاری است: «مرکز مطالعات خلیج موسسه‌ای پژوهشی، مستقل، غیر حکومتی و بدون سودآوری است که شعارش «شناخت برای همه» است. اولویت مرکز؛ خدمت به مملکت عربستان سعودی و دولت‌های سازمان همکاری خلیج فارس در سطح محلی و بین‌المللی برای هر کشور است. علاوه بر این به تحولات کشورهای مجاور منطقه یعنی ایران، یمن و عراق می‌پردازد و تاثیر تحولات جهانی را بر این منطقه مهم بررسی می‌کند».

دفتر اصلی مرکز در شهر جده عربستان می‌باشد و دفاتر و شعبی در کشورهای دیگر دارد که عبارت‌اند از:

• شعبه دانشگاه کمبریج در بریتانیا؛

۸ در این باره رجوع کنید به: دراسه فی تطور المهدویه الشيعيه وتوظيفها السياسي؛ المهدویه والتوظيف السياسي في إيران، المهدي عند الشيعه والسنة وإيران الخمينيه

۹ در این باره رجوع کنید به: ماهیه الخلاف السياسي بين الشيرازيه والخمينيه، نوشته محمد السید الصیاد

۱۰ الفقيه والدين والسلطة: جدلیه الفكر السياسي الشيعي بين المرجعيتين العریبه والإیرانیّه

• شعبه ژنو؛

• شعبه توکیو در ژاپن؛

• دفاتر تحقیقاتی در اردن و پاکستان؛

• و ...

مرکز الخلیج للأبحاث، در دانشگاه ملک عبدالعزیز دانشکده اقتصاد ایجاد کرده است که بین دانشکده و مرکز همکاری می‌کنند.

این مرکز در سال ۲۰۱۵ رتبه بیست و سوم تاثیرگذارترین مراکز خاورمیانه را در سیاست خارجی، امنیت و مباحث سیاسی و... بدست آورد. البته کم‌کاری سال‌های اخیر موجب سقوط این جایگاه به رتبه چهل پنجم جدول شده است (گزارش سالیانه دانشگاه پنسیلوانیا Go Think Tanks)^{۱۱}.

همچنین، الخلیج للأبحاث مشاور سازمان ملل متحد به شمار می‌آید و همکاری‌هایی با اتحادیه اروپا، ناتو و... نیز داشته است.

فعالیت‌ها و نحوه اثرگذاری

در عین حالی که شاید این مرکز از حیث وسعت دفاتر و شعب در نوع خود کم‌نظیر باشد، اما به وضوح در چند ساله اخیر با افول فعالیت‌ها و نشاط کاری مواجه بوده است. اگر بخواهیم برای ضعف فعالیت‌های سعودی در سطح اندیشکده‌های جهان عرب شاهدی بیاوریم، می‌توان این مرکز را با مراکز قطری الجزیره یا مرکز العربی مقایسه کرد تا بتوان حجم فعالیت و اثرگذاری آن را تخمین زد.

اما نکته ویژه و قابل اشاره این مرکز ارتباطات و امضای تفاهم‌نامه‌ها با مراکز معتبر بین‌المللی است که موجب ارتقاء جایگاه مجموعه شده است. تفاهم‌نامه با سازمان ملل متحد، اتحادیه اروپا و ناتو جزو این موارد است. به نظر می‌رسد سرمایه‌گذاری این مجموعه بر گسترش ارتباطات با دانشگاه‌ها و مراکز غربی است؛ به گونه‌ای که به تازگی سایت اصلی مرکز به زبان انگلیسی تغییر یافته و زبان عربی از وبگاه رسمی حذف شده است.

ایران از منظر مرکز الخلیج للأبحاث

به طور کلی می‌توان گفت موضوع ایران زیاد در دستور کار فعلی مرکز قرار ندارد. در بخش انتشارات مرکز نیز این مطلب دوباره قابل توجه است.

مرکز مطالعات، پژوهش‌ها و ارتباطات اسبار للدراسات و البحوث و الاعلام^{۱۲}

• وبگاه: http://asbar.com/ar_lang

• مکان: ریاض، عربستان سعودی

• تاسیس: ۱۹۹۴

• مدیر: فهد العرابی الحارثی

مرکز اسبار للدراسات و البحوث و الاعلام

ASBAR CENTER FOR STUDIES, RESEARCH & COMMUNICATIONS

مرکز اسبار للدراسات و البحوث و الاعلام در سال ۱۹۹۴ در ریاض افتتاح شد، تا جزو اولین مراکز اندیشه‌ورزی در عربستان سعودی نام بگیرد؛ مرکزی که نمی‌خواهد در فکر چگونه جاری ساختن قوانین اسلامی یا هر موضوع دینی دیگری در عربستان باشد؛ بلکه خواستار اندیشیدن به راه‌های توسعه یافتگی شبه جزیره است؟

العرابی الحارثی، مرد کهنسال سعودی است که از سال ۱۹۹۴ و زمان تاسیس مرکز همراه اسبار بوده و حالا بر صندلی مدیریت آن تکیه زده است. دکترای سوربن فرانسه دارد و علاقه‌ای بسیار به آنجا. در مصاحبه‌ای در پاسخ به این سوال که دوست دارید به کجا مسافرت کنید؟ گفته بود: فرانسه و البته بیروت و دبی!!!

سه دوره عضو مجلس شورای سعودی بود و چه بسا این ارتباطات بر حاکمیتی شدن اسبار افزود. در مجلس، رئیس کمیسیون فرهنگ و رسانه و همچنین آموزش و پرورش بوده و از جمله چهره‌های برجسته فرهنگی جامعه عربستان سعودی قلمداد می‌شود. اگرچه اندیشه‌های لیبرالی غربی دارد، اما در جای خود انتقاداتی به بزرگترین کشور غربی یعنی آمریکا نیز وارد می‌کند و کتابی انتقادی با عنوان **آمریکایی که به ما دموکراسی و عدالت را تعلیم می‌دهد^{۱۳}** منتشر کرده است.

العرابی الحارثی مدیر فعلی مرکز در کنار ملک فهد؛ العرابی الحارثی آن روزها سردبیر روزنامه الوطن بود.

العرابی، جزو حامیان بن سلمان و اقدامات وی است. علاوه بر حمایت‌های بی‌دریغ از چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان سعودی، از اقدامات دیگر بن سلمان نظیر بازداشت شاهزادگان سعودی نیز دفاع و آن را جزو قدم‌های مبارزه با فساد به‌شمار آورده است.^{۱۴}

اهمیت مرکز از همان ابتدای تاسیس بیشتر به دلیل ارتباطات وثیق و محکم با حاکمیت عربستان سعودی است. در میان مشتریان مرکز و سفارش دهندگان به آن همیشه نام وزارتخانه‌های مختلف سعودی و سازمان‌های حاکمیتی عربستان به چشم می‌خورند. شاید اگر فاکتور اثرگذاری را حذف کنیم، مورد چشمگیری در میان دیگر فعالیت‌های

۱۲ مرکز اسبار للدراسات و البحوث و الاعلام

۱۳ آمریکا التي تعلمنا الديمقراطية والعدل .

۱۴ مرمکلي: تشکیل لجنة عليا برئاسة صاحب السمو الملكي #ولي العهد لمتابعة قضايا الفساد واتخاذ ما يلزم مع المتورطين في قضايا الفساد العام واتخاذ ما تراه بحق الأشخاص والكيانات والأموال والأصول الثابتة والمنقولة. فالإصلاح يبدأ من هنا! ورب محمد

برخی از حمایت‌کنندگان از مرکز اسبار؛ در میان آنها وزارت‌خانه‌های مختلف سعودی دیده می‌شود.

فعالیت‌ها و نحوه اثرگذاری

اگرچه مجله و محفل سالیانه اسبار^{۱۵} از مهم‌ترین فعالیت‌های مجموعه است، اما، به دلیل آنکه مهم‌ترین شاخصه مرکز اسبار، ارتباطات حاکمیتی است، بیشترین جنبه فعالیت‌های مرکز نیز در این حیطة وارد می‌شود.

از جمله فعالیت‌های اسبار، راهبرد رسانه‌ای پیشنهاد شده برای سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ بود که در سطح وزرای شورای همکاری خلیج فارس مطرح و تایید شد.

راهبرد ملی «فرهنگ نسل (جوان)^{۱۶}» که مسائل مربوط به جوانان را مطرح می‌ساخت و توصیه‌ها و راهبردهایی در حوزه جوانان داشت از جمله کارهای دیگر مرکز است. همچنین، اسبار موظف شد که سیاست‌های رسانه‌ای کلان دولت سعودی را در سال ۲۰۱۰ ترسیم کند. پیشنهادهای توسعه‌ای دو شهر مکه و مدینه نیز از جمله دیگر توصیه‌های مرکز است^{۱۷}. برخی دیگر از کارهای راهبردی مرکز عبارت‌اند از:

• جوانان در عربستان سعودی: نگرانی‌ها، مشکلات و آرمان‌ها^{۱۸}؛

• جوانان در عربستان سعودی و مشکلات اوقات فراغت^{۱۹}؛

• مشارکت زنان در انتخابات^{۲۰}.

بخش «نشست اسبار^{۲۱}» در میان فعالیت‌های مرکز جزو مهم‌ترین‌ها به شمار می‌آید. پس از آنکه پژوهشگران فعال در تولید راهبرد ثقافه جیل برای اختتامیه گرد هم آمده بودند، به پیشنهاد مدیر اسبار، فهد العرابی الحارثی، ارتباطات و پیوندها بیشتر و مجموعه‌ای ذیل مرکز اسبار ایجاد شد.

در این ملتقی حدود ۷۰ نفر از پژوهشگران و اندیشمندان عمدتاً سعودی گرد هم به فعالیت می‌پردازند. دیدارهای ماهیانه، ماهنامه و نشست سالیانه از جمله فعالیت‌های ملتقی اسبار است.

منتدی اسبار الدولی یا همان نشست سالیانه ملتقی چند سالی است که آغاز به کار کرده و اگر چه مدیران مرکز

۱۵ منتدی اسبار

۱۶ ثقافه الجیل

۱۷ دراسه الاحتياجات التنمویة لمدينة مکه المكرمة والخدمات المقدمة للاهالی والحجاج والمعتمرین

۱۸ الشباب السعودی: الهموم والمشكلات والتطلعات

۱۹ الشباب السعودی والمشكلات اوقات الفراغ

۲۰ الانتخابات البلدية فی السعودیة: مشاركة المرأة فی التصویت والترشح للانتخابات البلدية.

۲۱ <http://multaqaasbar.com>

تمایل فراوانی به مهم جلوه دادن آن دارند^{۲۲}، ولی جز شرکت‌کنندگان حکومتی و چند استاد غیر مطرح دانشگاهی، قادر به جذب شخصیت مهم بین‌المللی یا فکری دنیا و حتی جهان عرب نبوده است. این نشست سالیانه در کنار ملتقی مهم‌ترین فعالیت‌های اسبار به‌شمار می‌آیند.

عربستان الهام‌بخش؛ شعار نشست سال ۲۰۱۹

در سال ۲۰۲۱ در مدینه برنامه‌ای تحت عنوان سندیار، با هدف گسترش فعالیت‌های اجتماعی برای حل مشکلات انسان‌ها آغاز شد. قرار است این برنامه سالیانه فعالان اجتماعی کشورهای مختلف را گرد هم آورد تا تجربه‌های افراد به یکدیگر منتقل شود و راه‌حل‌هایی جدید برای حل مشکلات اجتماعی بشری ارائه گردد. شاید این سنخ ابتکار عمل‌ها محمل خوبی برای ارتباط فعالان اجتماعی ایران با فضای عربستان باشد. (که با توجه به برقراری دوباره روابط رسمی، حداقل در قالب حاکمیتی، دور از انتظار نیست).

ایران از منظر مرکز اسبار

سیاست‌های مرکز اسبار در قبال ایران طبعاً چیزی جز سیاست‌های حاکم بر عربستان سعودی نیست. اگرچه اساساً ایران، به طور جدی مرکز توجه اسبار نبوده و این مجموعه کمتر وارد نقاط اختلافی با ایران می‌شده است. البته، طبعاً بنا به فضای روابط ایران و عربستان، اسبار هم نسبت به ایران، واگرایی کم یا زیادی خواهد داشت. در دور جدید روابط تاکنون از اسبار واکنش خاصی دیده نشده است و باید منتظر ماند و دید که روابط دو کشور به چه سمت و سویی می‌رود؛ طبعاً یکی از مراکزی که ممکن است استعداد برقراری روابط با بدیل‌های ایرانی خود را داشته باشد اسبار است، زیرا اساساً مرکزی سکولار است و برخی از واگرایی‌های مذهبی سنتی و وهابیت و شیعه در آن کمتر دیده می‌شود.

۲۲ سیصبح في غضون أشهر قليلة أكبر ملتقى فكري عربي، ليس بالشهرة أو معرفة المجتمع به فقط، بل بنوعيه المشاركين فيه وبحجم إنتاجه الفكري والمعرفي.

مرکز پژوهش و بررسی های اسلامی ملک فیصل^{۲۳}

مرکز الملك فيصل
للبحوث والدراسات الإسلامية
KING FAISAL CENTER
FOR RESEARCH & ISLAMIC STUDIES

• وبگاه: www.kfcris.com

• مکان: ریاض، عربستان سعودی

• تاسیس: ۱۹۸۳

• رئیس هیات مدیره: شاهزاده ترکی فیصل بن عبدالعزیز

• دبیرکل: سعود سرحان

• زیرمجموعه: بنیاد خیریه ملک فیصل^{۲۴}

• وبگاه: www.kff.com

• بنیادگذاری: ۱۹۷۶

• مدیرکل: شاهزاده خالد فیصل بن عبدالعزیز^{۲۵}

ترور پادشاه سعودی در مارس ۱۹۷۵ در کاخ پادشاهی ریاض، به دست شاهزاده سعودی و برادرزاده خویش! فارغ از انگیزه قاتل، فضای احساسی و عنوان شاه شهید را برای ملک فیصل^{۲۶}، به ارمغان آورد و فرصت مناسبی شد تا فرزندان کمی بعد بنیاد خیریه ای به نام پدر خود احداث و خدمات و دستاوردهای آن را در بوق و کرنا کنند.

بنیاد خیریه ملک فیصل^{۲۷} در کنار بزرگداشت وی، بهانه ای برای نفوذ بیشتر خاندان پرنفوذ او بود تا شاید تحت لوای این بنیاد خیریه بتوانند هدف های خویش را پیش ببرند. بنیادی با فعالیت هایی بسیار گسترده تر از آنچه در عرف خیریه می خوانند، از جمله تاسیس اندیشکده!

هزینه بنیاد فیصل رقم بسیار گزافی است که نیمی از آن به امور پژوهشی و مرکز اختصاص دارد. این بنیاد با دارایی فراوان، ابزارهای برجسته ای برای اثرگذاری در جامعه عربستان و فراتر از آن ساخته است. از جمله مدرسه ای غیرانتفاعی با شهریه های گزاف به نام مدرسه های فیصل، دانشگاه فیصل در عربستان و دانشگاهی زنانه به نام دانشگاه عفت، ملکه فیصل از اقدامات انجام شده است که این بنیاد را به ستاد آموزشی کاملی از مقطع مهد کودک تا کارشناسی ارشد تبدیل کرده است.

بنیاد در کنار تعلیم و تربیت دانش آموزان و دانشجویان، جایزه ای بین المللی با آوازه ای جهانی به نام ملک فیصل^{۲۸} دارد که هرساله مبلغ بالایی به دانشمندان برگزیده در پنج رشته پزشکی، دانش، زبان و ادبیات عرب، مطالعات اسلامی، و خدمت به اسلام اعطاء می کند. جالب اینکه تاکنون بیشترین جایزه ها به دانشمندان آمریکا، انگلیس و

۲۳ مرکز الملك فيصل للبحوث والدراسات الإسلامية

۲۴ مؤسسه الملك فيصل الخیریه

۲۵ الأمير خالد الفيصل (بن فیصل) بن عبد العزيز آل سعود

۲۶ شاه فیصل بن عبدالعزیز، سومین پادشاه عربستان پس از پدرش عبدالعزیز و برادرش خالد

۲۷ مؤسسه الملك فيصل الخیریه

۲۸ جائزه الملك فيصل العالمیه

مصر^{۲۹} تعلق گرفته است.

خودنمایی بنیاد و مرکز فیصل برای کسب وجهه غربی هویدا است. مثلاً زبان انگلیسی در کنار عربی تقریباً در همه وبگاه‌های وابسته به بنیاد وجود دارد و تک تک صفحات، مطالب، تصاویر و حتی مقالات بلند و چند ده صفحه‌ای به زبان انگلیسی ترجمه می‌شوند.

استفاده از همه این ابزارها، هر نهادی را در بعدها گوناگون کشور و جهان فراگیر و سرشناس می‌کند؛ بنابراین، مرکز می‌تواند بهره خود را ببرد. از آن گذشته، تبار فیصل طی سال‌ها نفوذ فراوانی در عربستان داشته و در سِمَت‌های کلان و شاخص و نفوذ درونی، ارتباط بین‌المللی دیرینه‌ای نیز، به ویژه با آمریکا و انگلیس، برقرار کرده است. سعود فیصل، سالیانی طولانی وزیر خارجه بوده است. ترکی فیصل، مدیر مرکز، از سوی مرکز و کشور در برنامه‌های مهم داخلی و جهانی مانند همایش امنیتی مونیخ در سال ۲۰۲۰ و دیدار با سفرای کشورها در عربستان شرکت می‌کند. خال فیصل، رئیس بنیاد، عضو شورای بیعت است و مسئولیت‌های فراوانی داشته و هم‌اکنون فرماندار مکه و مشاور شاه سعودی است.

ثروت و قدرت در میدان‌های گوناگون به یاری مرکز می‌شتابد تا از نظام سیاست‌سازی استبدادی سعودی، سهم بردارد. به ادعای رده‌بندی اندیشکده‌های دانشگاه پنسیلوانیا، مرکز فیصل در سال ۲۰۱۹ در جایگاه ۳۶م غرب آسیا و شمال آفریقا قرار گرفته است.

البته مرکز، پژوهش‌ها و یادداشت‌ها و نوشتارهای سیاسی و تحلیلی و اقتصادی فراوانی دارد. بزرگی این فعالیت‌ها در اندازه اندیشکده‌ای متوسط است. مجله سرشناس مرکز با نام **اسلام و جهان عصر ۳۰** ما ترجمه و پیگیری و انتشار موضوع‌های مهم سیاسی و مرتبط با جهان اسلام را از میان روزنامه‌ها و مجله‌ها و کتاب‌های مطرح دنیا به زبان‌های گوناگون از جمله فارسی پیگیری می‌کرد. این **نشریه و مجله ادبی**^{۳۱} و **علمی فیصل**^{۳۲} دیگر منتشر نمی‌شوند. فصلنامه **مطالعه‌های زبانی**^{۳۳} و مجله دیگری با تمرکز بر موضوعات فرهنگی و هنری به نام **فیصل**^{۳۴}، مجلات مرکز در حال حاضر هستند.

ایران از منظر مرکز ملک فیصل

بخش گسترده و قابل توجهی از نوشتارهای مرکز در دشمنی با جمهوری اسلامی و مقاومت لبنان و سوریه است. همین بس که ترکی فیصل در همایش منافقین در پاریس حضور به هم رسانید و به تعریف و تمجید از مریم رجوی و مسعود رجوی پرداخت.

البته، جنس این سیاستمداران کهنه‌کار، سیاسی است نه اعتقادی؛ از این رو، برضدیت با شیعه تمرکز نکرده‌اند و مشکل چندانی با شیعه به عنوان صرف

دیدار ترکی فیصل با مریم رجوی در حاشیه نشست منافقین در پاریس

۲۹ بیشتر در شاخه ادبیات عرب

۳۰ مجله الإسلام والعالم المعاصر

۳۱ مجله الفیصل الأدبیه

۳۲ مجله الفیصل العلمیه

۳۳ مجله الدراسات اللغویه - انتشار از سال ۱۹۹۹

۳۴ مجله الفیصل - انتشار از سال ۱۹۷۹

مذهب ندارند. تمرکز ایشان بر هر جریان و روندی است که بخواهد با سیاست‌های سعودی رهرو آمریکا مخالفتی کند. آنچه آماج بد دلی مرکز فیصل است، راه جمهوری اسلامی و مقاومت است.

از سوی دیگر، روحیه سیاسی باعث شده زبان و بیان مطالب مرکز با سخنان دیپلماتیک سازگارتر باشد، بنابراین خواننده بر خلاف سخنان تیز و گزنده وهابیان و سلفیان، شاهد توهین مستقیم یا به کار بردن ادبیات تند و زننده نیست.

مرکز الأمير عبدالمحسن بن جلوي للبحوث والدراسات الإسلامية

• وبگاه: www.jalawicenter.com

• مدیر: ساره عبدالمحسن بن عبد الله بن جلوي آل سعود.

• سال تاسیس: ۱۹۹۹

• مکان: الدمام، سعودی و الشارقه در امارات

مرکز الأمير عبدالمحسن بن جلوي
للبحوث والدراسات الإسلامية

مرکز الأمير عبدالمحسن بن جلوي للبحوث والدراسات الإسلامية، در سال ۱۹۹۹ تاسیس شد و در دو شهر الدمام سعودی و الشارقه در امارات به فعالیت مشغول است. هدف مرکز، چگونگی روبرو شدن با حوادث واقعه به منظور ممتاز شدن در این عرصه است و دغدغه آن، مشخص کردن موقف و نظر اسلام در مورد وقایع عالم

جدید(فقه الواقع) می باشد. این مرکز مهم ترین اهداف خود را نشاط بخشیدن بیشتر به نهضت فرهنگی منطقه با فعالیت های علمی و فرهنگی، تبیین جایگاه اسلام در مسائل فکری معاصر، و فراهم آوردن فضای پژوهشی به منظور خدمت رسانی در تکمیل تحقیقات و مطالعات محققان و علاقمندان به امور اسلامی می داند.

عبدالمحسن بن جلوي، امیر منطقه الشرقیه عربستان بود که در میان امرای سعودی فردی فرهیخته به شمار می رفته است. دفتر شارقه نسبت به الدمام فعال تر است.

منتدى الثلاثاء الثقافي

• وبگاه: <http://www.thulatha.com>

• مدیر: جعفر الشایب

• سال تاسیس: ۲۰۰۰

• مکان: قطیف

در سال ۲۰۰۰ گروهی از روشنفکران در استان قطیف یک مجمع فرهنگی مدنی غیرانتفاعی را با هدف ایجاد پل ارتباطی بین نخبگان فرهنگی، ارتقای وضعیت گفتگو، طرح مسائل و موضوعات مورد علاقه جامعه و معرفی طرح‌ها و برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی به نام **منتدى الثلاثاء الثقافي** تاسیس کردند که وابسته به شیعیان عربستان و به ریاست جعفر الشایب، از متفکران معروف شیعه عربستانی می‌باشد. نجیب محفوظ، از اعضای ارشد مرکز آفاق (دیگر مرکز شیعیان عربستانی) نیز در این مرکز فعال است و بیشتر به سیاستگذاری‌های فرهنگی، به ویژه، با توجه به محدودیت‌های سعودی می‌پردازد. رویکرد این مرکز در ساحت فعالیت‌های فرهنگی بسیار روشنفکرانه است.

این انجمن، سمینارهای هفتگی را هر سه‌شنبه عصر با سخنرانی اصلی، نمایشگاه هنری، ارائه فیلم کوتاه، معرفی یا تجلیل از یک شخصیت یا ابتکار، و ارائه و امضای کتاب برگزار

می‌کند. این مجمع تاکنون ۴۵۷ سمینار با حضور ۷۶۳ مدرس برگزار کرده است. برگزاری ۱۳۱ نمایشگاه هنری، تجلیل از ۱۷۴ شخصیت و ابتکار، نمایش ۹۹ فیلم کوتاه و امضای ۳۳ کتاب از فعالیت‌های این مرکز تا پایان فصل بیستم می‌باشد. چهره‌های رسمی و متخصصان در حوزه‌های مختلف علمی، اجتماعی، بهداشتی، فکری و حقوقی در برنامه‌های این مجمع شرکت داشتند. این انجمن به موضوعات همزیستی اجتماعی، صلح مدنی، تساهل مذهبی، کثرت‌گرایی و تنوع، حقوق بشر و تجدید اندیشه دینی می‌پردازد. انجمن در سال ۲۰۱۰ برنده جایزه افتخاری وزیر فرهنگ و اطلاعات و در سال ۲۰۱۵ برنده جایزه «شالیوت» از هیات اتحادیه اروپا در پادشاهی و خلیج فارس شد. فعالیت‌های این انجمن را هیات مدیره‌ای متشکل از روشنفکران داوطلب اداره می‌کنند و تعدادی از روشنفکران برجسته و متخصصان رسانه‌ای هیات مشورتی را تشکیل می‌دهند.

نشست سه‌شنبه مهم‌ترین فعالیت مرکز است. آنها در سال ۲۰۲۱ کتابی نیز با عنوان مجمع فرهنگی سه‌شنبه از نگاه روشنفکران عرب منتشر و نظرات روشنفکران عرب را در مورد این نشست در ۳۱۷ صفحه گردآوری کرده‌اند.

